

**JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BUNGE LA TANZANIA**

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA HESABU ZA SERIKALI (PAC)

**TAARIFA YA KAMATI KUHUSU RIPOTI ZA MDHIBITI NA MKAGUZI
MKUU WA HESABU ZA SERIKALI KWA HESABU ZILIZOKAGULIWA
ZA SERIKALI KUU NA MASHIRIKA YA UMMA KWA MWAKA
WA FEDHA ULIOISHIA TAREHE 30 JUNI, 2023**

Imetolewa Chini ya Kanuni ya 136(16) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari, 2023

Idara ya Kamati za Bunge

S.L.P. 941

DODOMA

OKTOBA, 2024

IKISIRI

Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) imepewa jukumu kubwa kwa mujibu wa Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari, 2023 kushughulikia maeneo yenye matumizi mabaya ya fedha za umma katika Wizara, Idara, Wakala na Mashirika ya Umma. Kamati hii imekuwa ikitekeleza wajibu huo kwa kupitia na kuchambua Taarifa za Ukaguzi zinazotolewa na Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG).

Taarifa hii imechambua kwa kina hoja za ukaguzi zinazohusu matumizi ya fedha za umma kwa hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa Mwaka wa Fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023. Uchambuzi wa Kamati umegawanyika katika maeneo makuu sita (6). Katika eneo la kwanza Kamati imefanya uchambuzi wa usimamizi wa mapato ya Serikali. Kamati imebainisha nakisi ya ukusanyaji mapato katika Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) ya kiasi cha Sh. Trilioni 1.069, aidha Kamati imebainisha kutokusanywa kwa madeni ya ankara za maji kiasi cha Sh. Bilioni 5.28 na Sh. Bilioni 5.1 kwa Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira za Tanga na Dodoma mtawalia.

Katika eneo la pili, kamati imechambua kwa kina suala la utawala bora, mifumo ya udhibiti wa ndani na usimamizi wa vihatarishi. Katika eneo hili Kamati imefanya tathimin ya ufanisi wa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (OWMS) katika kusimamia fedha za umma. Aidha, Kamati imechambua na kubainisha mapungufu kadhaa katika umiliki na uendeshaji wa Kiwanda cha Madawa cha Keko ikiwa ni pamoja na kutokamilika kwa uhamisho wa hisa na uwepo wa madeni ambayo hayajahakikiwa kwa muda mrefu. Eneo la tatu la uchambuzi wa Kamati linahusu uchambuzi wa Kaguzi Maalum. Taarifa hii inajumuisha uchambuzi wa Taarifa za Kaguzi Maalum mbili (2). Kaguzi hizo zinahusu Bodi ya Mikopo wa Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB) na Wizara ya Afya Fungu 52. Eneo la nne la Taarifa hii limechambua hoja za ukaguzi zinazohusu usimamizi wa mikataba, ambapo masuala kadhaa yamebainishwa. Masuala hayo ni pamoja na kuongezeka kwa

deni na riba ambayo TANESCO wanadaiwa na TPDC na dosari katika MOU iliyoingwa kati ya NIMR na LSHTM.

Eneo la tano la uchambuzi wa Kamati linahusu hoja za ukaguzi zinazotokana na dosari katika usimamizi wa matumizi. Masuala yaliyoibuliwa katika eneo hili ni pamoja na kutokuwepo mifumo thabiti ya udhibiti wa matumizi ya mafuta ya magari katika TANESCO na kukataliwa madai ya Hospitali ya Benjamin Mkapa katika Mfuko wa NHIF. Eneo la sita na la mwisho la uchambuzi linahusu hoja za ukaguzi za ujumla katika uzingatiaji wa Kanuni na Taratibu.

Katika Sehemu ya Tatu ya Taarifa hii, Kamati imetoa mapendekezo ambayo yameambatishwa katika Randama ya Kwanza inayosomwa kwa pamoja na Taarifa hii. Kamati inaamini utekelezaji wa mapendekezo yaliyotolewa utasaidia sana kuimarisha makusanyo ya mapato ya Serikali, kuboresha usimamizi wa uingiaji na utekelezaji wa mikataba na pia kuimarisha mifumo ya udhibiti wa ndani, utawala bora na usimamizi wa vihatarishi.

YALIYOMO

Ukurasa

IKISIRI	i
YALIYOMO	iii
ORODHA YA MAJEDWALI	vi
ORODHA YA CHATI	vii
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 MAELEZO YA JUMLA	1
1.1 Utangulizi.....	1
1.2 Muundo wa Taarifa.....	1
1.3 Majukumu ya Kamati	2
1.4 Njia Zilizotumika Katika Utekelezaji wa Kazi za Kamati	2
1.5 Muhtasari wa Matokeo ya Utekelezaji wa Shughuli za Kamati	5
1.6 Ufuatiliaji wa Mapendekezo Yaliyotolewa na Kamati.....	7
1.7 Vigezo vya Uchambuzi	7
SEHEMU YA PILI	9
2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI	9
2.1 Usimamizi wa Ukusanyaji wa Mapato ya Serikali.....	9
2.1.1 Nakisi ya Sh. Trilioni 1.069 Katika Ukusanyaji wa Mapato Kupitia Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA).....	10
2.1.2 Upotevu wa Maji kwa Asilimia 34 (Wastani wa Sh. Bilioni 5.28) na Deni la Taasisi za Umma Sh. Bilioni 2.3 kwa Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Tanga (Tanga – UWASA).....	19
2.1.3 Kuchelewa Kurejesha Mikopo Katika Mfuko wa Mikopo kwa Watumishi wa Umma Kiasi cha Sh. Bilioni 5.72	23
2.1.4 Deni Lisilokusanywa Kiasi cha Sh. Bilioni 5.1 Katika Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Dodoma (DUWASA)	25
2.2 Uchambuzi wa Hoja za Ukaguzi Kuhusu, Utawala Bora, Mifumo ya Udhhibiti wa Ndani na Usimamizi wa Vihatarishi	27
2.2.1 Tathmini ya Ufanisi wa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (OWMS) – Fungu – 19 Katika Usimamizi wa Fedha za Umma	27
2.2.2 Changamoto Zilizopo Katika Umiliki na Uendeshaji wa Kiwanda cha Kutengeneza Dawa cha Keko	31
2.2.3 Utekelezaji wa Miradi ya Ujenzi ya Kiasi cha Sh. 32,756,592,701 Katika Chuo cha Uhasibu Arusha Bila ya Kuwa na Mkandarasi na Mshauri Mwelekezi 36	
2.2.4 Kutokuunganishwa Kielektroniki Mfumo wa Usimamizi wa Matukio (EMS) na Njia ya Malipo ya Serikali ya Kielektroniki (GePG) Katika Bodi ya Utalii Tanzania (TTB) na Kutokuwepo Kanuni	38
2.2.5 Mapungufu ya Udhhibiti wa Ndani Katika Manunuzi ya Gesi Yanayofanywa na TANESCO kwa Baadhi ya Maeneo	39
2.3 Uchambuzi wa Taarifa za Kaguzi Maalum.....	41

2.3.1	Uchambuzi wa Taarifa ya Ukaguzi Maalum Kuhusu Ugharamiaji, Upangaji, Utoaji na Urejeshaji wa Mikopo wa Wanafunzi wa Elimu ya Juu Inayotolewa na Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu kwa Kipindi cha 2015/2016 Hadi 2023/2024	41
2.3.2	Uchambuzi wa Taarifa ya Ukaguzi Maalum Kuhusu Ugavi na Usambazaji wa Vifaa Tiba Kwa ajili ya Huduma za Mama na Mtoto (CEmONC)	48
2.4	Uchambuzi wa Hoja za Ukaguzi Zinazotokana na Usimamizi wa Mikataba	52
2.4.1	Mapungufu Katika Mkataba wa Makubaliano (Memorandum of Understanding) Kati ya Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR) na London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM)	52
2.4.2	Ongezeko la Deni Ambalo TPDC Anaidai TANESCO Kiasi cha Sh. Bilioni 713	56
2.5	Uchambuzi wa Hoja za Ukaguzi Zinazotokana na Dosari Katika Usimamizi wa Matumizi	57
2.5.1	Kutokuwepo Mfumo Thabiti wa Udhhibiti wa Matumizi ya Mafuta ya Magari Katika Shirika la TANESCO	58
2.5.2	Hasara ya Shilingi Bilioni 3.266 Katika Hospitali ya Benjamin Mkapu Kutokana na Kukataliwa Madai ya NHIF	59
2.5.3	Matumizi ya Sh. 257,334,800 Kukarabati Mgodu wa Kiwira Bila Kuanza Uzalishaji	60
2.6	Uchambuzi wa Hoja za Ukaguzi za Ujumla Zinazohusu Uzingatiaji wa Sheria, Taratibu na Kanuni (Compliance Audit Issues)	61
2.6.1	Baadhi ya Wizara, Idara na Taasisi za Serikali Kutozingatia Mwongozo wa Wizara ya Fedha Katika Utunzaji wa Mali za Serikali kwenye Mfumo wa Kielektroniki (GAMIS)	61
2.6.2	Changamoto ya Uzingatiaji wa Miongozo ya IPSAS Katika Kuandaa Hesabu za Baadhi ya Sekretarieti za Mikoa	64
SEHEMU YA TATU		66
3.0	MAONI NA MAPENDEKEZO	66
3.1	Maelezo ya Jumla	66
3.2	Maoni	66
3.3	Mapendekezo	67
3.3.1	Kuhusu Kutofikiwa Lengo la Ukusanyaji wa Mapato Kupitia Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) Kwa Kiasi cha Sh. Trilioni 1.069	67
3.3.2	Kuhusu Deni Ambalo TANESCO inadaiwa na Kampuni ya TPDC	68
3.3.3	Kuhusu Ukaguzi Maalum wa Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu	69
3.3.4	Kuhusu Kuiimarisha na Kuijengea Uwezo Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (OWMS)	70

3.3.5	Kuhusu Mkataba wa Makubaliano (Memorandum of Understanding) Kati ya Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR) na London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM).....	71
3.3.6	Kuhusu Kukataliwa Madai ya Hospitali Yanayopelekwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)	72
3.3.7	Kuhusu Umiliki na Uendeshaji wa Kiwanda cha Utengenezaji Madawa cha Keko (KPI)	73
3.3.8	Kuhusu Madeni Ambayo Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira Zinadai Kwa Taasisi za Umma	74
3.3.9	Kuhusu Mita za Kupima Kiasi cha Gesi Inayonunuliwa na TANESCO Kuzalisha Umeme Kwa Baadhi ya Vituo	75
3.3.10	Kuhusu Uzingatiaji wa Mwongozo wa Usimamizi wa Mali za Serikali (GAMIS).....	76
3.3.11	Kuhusu Kuziwezesha Sekretarieti za Mikoa Kuweza Kuandaa Hesabu Kwa Kuzingatia Miongozo na Viwango vya Kimataifa (IPSAS).....	77
3.3.12	Kuhusu Ukaguzi Maalum wa Ugavi na Usambazaji wa Vifaa Tiba kwa ajili ya Huduma za Mama na Mtoto (CEmONC)	77
3.3.13	Kuhusu Bodi ya Utalii Tanzania (TTB) Kutengeneza Ankara za Malipo Nje ya Mfumo na Kutokamilika Kanuni za Sheria ya TTB, Sura, 364 ..	78
SEHEMU YA NNE	.....	80
4.0 HITIMISHO	.....	80
4.1	Shukurani	80
4.2	Hoja	81

ORODHA YA MAJEDWALI

Ukurasa

Jedwali Na. 2.1: Mchanganuo wa Makusanyo ya Mapato Tanzania Bara.	10
Jedwali Na. 2.2: Mchanganuo wa Makusanyo ya Mapato_Kiidara Zanziba.....	13
Jedwali Na. 2.3: Mchanganuo wa Madeni ambayo UWASA inadai kwa Taasisi za Umma.....	21
Jedwali Na. 2.4: Mchanganuo wa Madeni Ambayo DUWASA_Inadai	Error! Bookmark not defined.
Jedwali Na. 2.5: Bajeti na Mapato ya Kiasi Kilichokopeshwa kwa Wanafunzi	43

ORODHA YA CHATI

Ukurasa

Chati Na. 1.1: Mchanganuo wa Taasisi Zilizofika Mbele ya Kamati Kati ya Agosti - Novemba, 2024	6
Chati Na.2:1: Mchanganuo wa Makusanyo ya Mapato_Kiidara, Tanzania Bara.	12
Chati Na. 2.2: Mchanganuo wa Makusanyo ya Mapato_Kiidara (Zanzibar)	13

SEHEMU YA KWANZA

1.0 MAELEZO YA JUMLA

1.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) kwa Hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa Mwaka wa Fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023 kama zilivyokaguliwa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) na kuliomba Bunge liipokee na kuijadili. Madhumuni ya Taarifa hii ni kulijulisha Bunge lako Tukufu, iwapo matumizi ya Fedha za Umma yamefanyika kwa namna iliyokusudiwa na Bunge na kwamba matumizi hayo yamezingatia Sheria, Kanuni na Taratibu za Fedha za Umma.

1.2 Muundo wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, kwa madhumuni ya kurahisisha ufuatiliaji wa taarifa hii, naomba kubainisha sehemu kuu tatu za msingi. Sehemu ya kwanza inatoa maelezo ya jumla ikiwemo muundo wa Taarifa, majukumu ya Kamati, msingi wa kazi za Kamati na muhtasari wa matokeo ya Uchambuzi wa Ripoti za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali. Lengo la Sehemu hii ni kubainisha muktadha wa Taarifa ili kuwezesha ufuatiliaji utakaosaidia kufanya uamuzi.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya pili inahusu uchambuzi wa Ripoti za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kuhusu Hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma. Katika Sehemu hii, Taarifa inafafanua mambo ya msingi kuhusu uchambuzi na kubainisha matokeo ya uchambuzi huo. Lengo la sehemu hii ni kuonesha dosari zilizobainika katika matumizi ya Fedha za Umma na kuweka msingi wa mtazamo wa

Kamati kuhusu Matumizi ya Fedha za Umma kwa kipindi cha mwaka wa fedha 2022/2023. Sehemu hii inajenga msingi wa Sehemu ya Tatu inayohusu Maoni na Mapendekezo ya Kamati.

1.3 Majukumu ya Kamati

Mheshimwa Spika, Kwa mujibu wa Kifungu cha 13 cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) ina majukumu yafuatayo: -

- a) Kushughulikia maeneo yenye matumizi mabaya ya fedha za umma katika Wizara za Serikali na Mashirika ya Umma yaliyoainishwa katika Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG);
- b) Kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo yaliyokwishatolewa na Kamati ili kuondoa matatizo yaliyobainika kwa mujibu wa kanuni hii; na
- c) Kutoa mapendekezo na ushauri kwa Wizara za Serikali na Mashirika ya Umma kuhusu matumizi mazuri ya fedha za umma ili kupunguza matumizi mabaya ya fedha za umma.

Mheshimiwa Spika, msingi wa majukumu hayo unatokana na Taarifa ya Hesabu zilizokaguliwa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kama ilivyobainishwa katika Kifungu cha 15 cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023.

1.4 Njia Zilizotumika Katika Utekelezaji wa Kazi za Kamati

Mheshimiwa Spika, Kanuni za Bunge Toleo la Februari, 2023 zimeweka masharti kwamba Taarifa yoyote ya Kamati inayoingia

Bungeni, inatakiwa kubainisha njia zilizotumiwa na Kamati kufanya kazi inayotolewa Taarifa. Kwa msingi huo naomba kubainisha njia na mbinu zilizotumika na kuwezesha kukamilika kwa taarifa hii. Njia hizo ni zifuatazo: -

- a) Mapitio ya jumla ya Ripoti za CAG ili kubaini maeneo ya kuwekea mkazo na kukidhi masharti ya Ripoti hiyo ulikuwa msingi wa kazi za Kamati zilizopangwa kwenye Ratiba;
- b) Kupokea Vidokezo ("*briefs*") vya Ripoti za CAG kwa hoja za ukaguzi za mafungu yaliyopangwa kujadiliwa na Kamati kabla ya Kukutana na Afisa Masuuli anayehusika. Mbinu hii iliwezesha Kamati kuzielewa hoja na wigo wa mahojiano na Afisa Masuuli kwa lengo la kupata undani wa tatizo la matumizi mabaya ya fedha za umma;
- c) Mahojiano na maafisa masuuli kuhusu hoja za ukaguzi ili kupata undani wa matatizo ya matumizi ya fedha za umma na kubaini chimbuko la tatizo, wigo wa dosari na uwezekano wa kuepuka matumizi mabaya ya fedha za umma;
- d) Uchambuzi wa kina wa Taarifa za Wakaguzi wa hesabu za Fungu linalohusika kwa pamoja na majibu ya Menejimenti za Taasisi, Wizara au Shirika lililokaguliwa. Lengo ni kuelewa kwa kina muktadha wa hoja na matatizo ya matumizi mabaya ya fedha za Umma; na
- e) Tafiti mbalimbali kuhusu masuala ya usimamizi wa fedha za umma. Lengo la njia hii ni kuona na kuutumia uzoefu wa jumla unaopatikana kwa tafiti hizo ili kutathmini maeneo yenye matumizi mabaya ya fedha za umma kama yalivyoainishwa na CAG.

Mheshimiwa Spika, njia na mbinu hizo ziliwezesha Kamati kufanya uchambuzi wa kina kwa nia ya kulishauri Bunge kuhusu hatua za kuchukua. Mbinu hizo ziliendana na matumizi na marejeo ya miongozo ifuatayo: -

- a) Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977 inayoonesha dhamana ambayo Serikali imepewa na wajibu wa Bunge kuisimamia na kuishauri Serikali ikiwemo eneo la matumizi ya fedha za umma.
- b) Sheria ya Ukaguzi wa Umma, 2008 inayofafanua masharti muhimu kwa ajili ya kuwezesha ukaguzi, uandaaji wa Ripoti za CAG, uwasilishaji wake na hatimaye kujadiliwa na Kamati;
- c) Sheria ya Usimamizi wa Fedha za Umma, Sura 348 inayoweka miongozo ya matumizi ya fedha za umma na kusaidia kuamua iwapo kuna matumizi mabaya ya fedha za umma;
- d) Sheria ya Bajeti, Sura ya 439, inayohusika na usimamizi wa matumizi ya Fedha za Umma kwa kuweka taratibu za utekelezaji wa bajeti na usimamizi wake;
- e) Sheria ya Msajili wa Hazina Sura 370 inayogusa usimamizi wa matumizi ya Fedha za Umma katika mashirika ya umma;
- f) Sheria ya Ununuzi wa Umma, Sura 410, inayoweka taratibu za kufuatwa wakati wa ununuzi wa bidhaa, huduma na kuingia mikataba kwa gharama ambazo zinahusisha matumizi ya fedha za umma;
- g) Sheria ya Usajili wa Wahasibu na Wakaguzi wa Hesabu, Sura 286, inayosimamia weledi wa wahasibu na wakaguzi ili kuwezesha kumbukumbu za kutumainiwa za fedha na usimamizi bora wa matumizi ya Fedha za Umma;

- h) Sheria ya Kinga Madaraka na Haki za Bunge, Sura 296 inayoliwezesha Bunge, Wabunge na Kamati za Bunge kupata stahili kutokana na madaraka yake na kupata ushahidi bila vikwazo wakati wa kufuatilia matumizi ya fedha za umma; na
- i) Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 zinazobainisha utaratibu wa Ripoti za CAG kuhusu matumizi ya fedha za umma kuwasilishwa Bungeni, kushughulikiwa na Kamati na hatimaye Kamati kutoa Taarifa hii.

1.5 Muhtasari wa Matokeo ya Utekelezaji wa Shughuli za Kamati

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha mwezi Agosti 2024 hadi Novemba 2024, shughuli za Kamati zilijielekeza katika kushughulikia maeneo yenye matatizo sugu ya matumizi mabaya ya fedha za umma katika wizara na mashirika ya umma kama yalivyobainishwa katika Taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni, 2023. Aidha, shughuli hizo zilikusudia vilevile kufuatilia utekelezaji wa maoni na mapendekezo yaliyotolewa na Kamati ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) kwa nyakati tofauti kwa kipindi chote cha mwaka 2023.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, kwa mwaka wa fedha ulioishia Juni 30, 2023, kwa upande wa Serikali Kuu, CAG alikagua na kutoa Hati za ukaguzi kwa Wizara na Idara za Serikali **64**, Balozi **43**, Sekretarieti za Mikoa **26**, Wakala **30** na Mifuko Maalumu **19**. Aidha, katika kundi hilo la Serikali Kuu, Kaguzi za Vyama vya Siasa **19**, Hospitali za Rufaa na Maalumu **34** na Taasisi nyinginezo **266** zilifanyika na kukamilika. Hali kadhalika, ukaguzi ulijumuisha Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), Hesabu Jumuifu za Taifa (*consolidated accounts*) na ukaguzi wa awali wa mafao ya wastaafu kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2023.

Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2022/23, katika mafungu ya Serikali Kuu, CAG alitoa jumla ya Hati **475** kwa Taasisi ambazo ziliwasilisha taarifa za fedha kwa ajili ya ukaguzi. Kati ya hizo, Hati **471** zilikuwa zinaridhisha, Hati **1** ilikua Hati yenye shaka, Hati **1** ilikuwa mbaya, na CAG alishindwa kutoa maoni kwa Taasisi **2**.

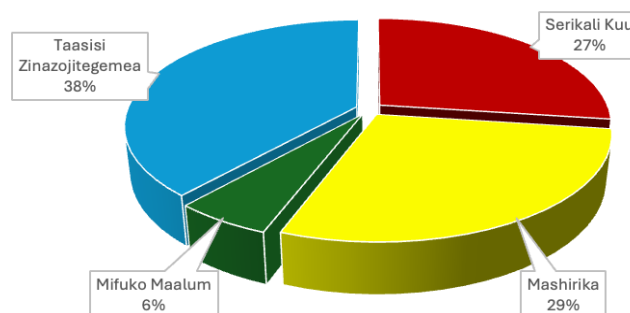
Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Mashirika ya Umma, jumla ya kaguzi **215** zilifanyika, ambapo katika kaguzi hizo Hati zilitolewa kwa Mashirika **215** ambapo kati ya hizo, Hati **211** zilikuwa Hati zinazoridhisha, **4** ni Hati zenye shaka. Kwa mwaka huu tunaoutolea Taarifa hapakutolewa Hati mbaya katika Mashirika ya Umma.

Mheshimiwa Spika, katika ngazi ya Kamati, Kamati ilifanikiwa kuchambua na kujadili taarifa ya hesabu zilizokaguliwa za mafungu 19 ya Serikali Kuu, Mashirika ya Umma 20, Taasisi zinazojitegemea 27 na Mifuko Maalumu 4.

Mheshimiwa Spika, mchanganuo wa Taasisi zilizofika mbele ya Kamati kwa mahojiano umebainishwa katika Chati Na. 1.1 hapa chini: -

Chati Na. 1.1: Mchanganuo wa Taasisi Zilizofika Mbele ya Kamati Kati ya Agosti - Novemba, 2024

Taasisi zilizohojiwa na Kamati kwa Kipindi cha Agosti hadi November 2024

Chati.Na. 1.1: Mchanganuo wa mafungu yaliyofika mbele ya Kamati kati ya Agosti – Novemba, 2024.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa kina wa hoja zilizofanyiwa kazi na Kamati kwa kila fungu unapatikana katika sehemu ya pili ya taarifa hii.

1.6 Ufuatiliaji wa Mapendekezo Yaliyotolewa na Kamati

Mheshimiwa Spika, kama ilivyoelekezwa katika Kifungu cha 13(b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari, 2023 Kamati imekuwa ikifuatilia utekelezaji wa maoni, ushauri, mapendekezo na maazimio ya Kamati na Bunge kwa nyakati tofauti tofauti.

Mheshimiwa Spika, jambo hili hufanyika kwa CAG kufanya uhakiki wa maoni na mapendekezo yanayokuwa yametolewa na Kamati kwa fungu husika. Aidha, kila fungu linapofika mbele ya Kamati, CAG huipitisha Kamati kwenye taarifa ya utekelezaji wa maoni na mapendekezo ya Kamati kwa fungu husika kabla ya kuanza kupitia na kuchambua taarifa ya hesabu za fungu hilo.

1.7 Vigezo vya Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, uaandaji wa vigezo vya kuzingatiwa ni jambo muhimu katika uhakiki na tathmini yoyote. Suala la matumizi mabaya ya fedha za umma linaweza kubainika kutokana na vigezo vya matumizi ya fedha za umma. Aidha, uamuzi wa kuwahoji Maafisa Masuuli kutokana na Ripoti za CAG ni jambo lililohitaji kuwekewa vigezo. Kwa sababu hiyo, baada ya kupokea Ripoti za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, Kamati ilitengeneza vigezo muhimu vya kuzingatia katika kutimiza majukumu yake ya Kikanuni. Vigezo hivyo vilitoa mwongozo wa uchaguzi wa mafungu ambayo yalipewa kipaumbele katika uchambuzi na mahojiano na Maafisa Masuuli.

Mheshimiwa Spika, vigezo vilivyozingatiwa wakati wa kuchagua vipaumbele katika utekelezaji wa shughuli za Kamati vilikuwa kama ifuatavyo: -

- a) Uzito wa hoja ya ukaguzi kama ilivyoibuliwa na CAG;
- b) Maslahi ya Umma kuhusu hoja za fungu linalohusika;
- c) Hali ya hati ya ukaguzi iliyotolewa kwa fungu linalohusika;
- d) Kujirudia mara kwa mara kwa hoja husika katika Wizara, Idara, Wakala, Balozi au Mradi wa Maendeleo uliokaguliwa;
- e) Kiwango cha fedha kinachohusika katika hoja za ukaguzi wa fungu linalohusika;
- f) Kuleta uendelevu wa ufuatiliaji wa ushauri na maelekezo yaliyotolewa na Kamati kwa fungu husika kwa siku za nyuma;
- g) Kutoa kipaumbele kwa Sekta na Mashirika Mkakati (Strategic sectors and parastatals) kwa kuzingatia utekelezaji wa malengo ya sasa ya Serikali;
- h) Kaguzi maalum (Special audit) zilizofanyika hivi karibuni; na
- i) Uzingatiaji wa kaguzi za ufanisi kwa mwaka husika.

Mheshimiwa Spika, vigezo hivyo viliisaidia Kamati kuendelea na mchakato wa kufuatilia matumizi ya fedha za umma kwa kuzingatia Ripoti za CAG.

SEHEMU YA PILI

2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI

Mheshimiwa Spika, kufuatia vigezo na mambo ya msingi niliyoyataja hapo awali, uchambuzi wa Taarifa ya CAG kwa mafungu mahususi ya Serikali Kuu na Mashirika ya Umma ulibainisha mambo yafuatayo kuhusu matumizi na usimamizi wa fedha za umma: -

2.1 Usimamizi wa Ukusanyaji wa Mapato ya Serikali

Mheshimiwa Spika, ukusanyaji wa mapato ya Serikali ni msingi katika kuchochea maendeleo ya uchumi wa nchi. Uchambuzi wa Kamati katika eneo hili umelenga kuangazia mifumo iliyopo, changamoto, ufanisi na kutoa mapendekezo ya kuboresha ukusanyaji wa mapato kwa kuzingatia ukaguzi uliofanywa na CAG kwa baadhi ya Taasisi za Umma zinazokusanya mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, umuhimu wa kuchambua hali ya usimamizi wa ukusanyaji wa mapato ya Serikali unatokana na msingi wa faida za mapato hayo. Faida hizo ni pamoja na kuwezesha kuboresha huduma za afya, elimu na miundombinu. Aidha mapato hayo hutumika kukuza uchumi na utekelezaji wa miradi ya Serikali katika miradi ya maendeleo ili kupunguza umasikini.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo ya utangulizi naomba kulifahamisha Bunge lako Tukufu matokeo ya uchambuzi wa hali ya usimamizi wa makusanyo ya mapato ya Serikali kwa Taasisi zilizofika mbele ya Kamati kama ifuatavyo:-

2.1.1 Nakisi ya Sh. Trilioni 1.069 Katika Ukusanyaji wa Mapato Kupitia Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipitia na kuchambua taarifa ya hesabu zilizokaguliwa za Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni 2023. Lengo kubwa la uchambuzi wa taarifa hiyo ilikuwa ni kufanya tathmini ya hali halisi ya ukusanyaji wa mapato chini ya Mamlaka hiyo ukilinganisha na lengo lililokusudiwa. Hali kadhalika, Kamati ilijielekeza kupitia na kuchambua matumizi ya fedha yanayofanywa na TRA katika shughuli za ukusanyaji wa mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2022/2023, Mamlaka ya Mapato Tanzania ilikusanya jumla ya **Sh. Trilioni 22.583**, chini ya lengo lililowekwa la **Sh. Trilioni 23.652**, ikionesha upungufu wa Sh. **Trilioni 1.069**, sawa na **4.5%** ya malengo ya mapato yote katika Tanzania Bara.

Mheshimiwa Spika, mchanganuo wa ukusanyaji wa mapato kwa upande wa Tanzania Bara ni kama unavyoonekana katika Jedwali Na. 2.1 hapa chini: -

Jedwali Na. 2.1: Mchanganuo wa Makusanyo ya Mapato Tanzania Bara.

Idara	Makisio (Sh. Bilioni)	Makusanyo halisi (Sh. Bilioni)	Makusanyo ziada/pungufu (Sh. Bilioni)	Asilimia ya ziada/pungufu
Kodi za ndani	5,024.15	5,287.19	263.04	5.2
Walipa kodi wakubwa	9,801.057	9,032.31	(769.26)	(7.8)
Ushuru na forodha	9,432.27	9,325.51	(106.77)	(1.1)
Jumla ya makusanyo	24,257.99	23,645.01	(612.99)	(2.5)
Punguza: marejesho ya kodi na hamisho kwenda ZRB	657.83	1,079.05	421.21	64

Idara	Makisio (Sh. Bilioni)	Makusanyo halisi (Sh. Bilioni)	Makusanyo ziada/pungufu (Sh. Bilioni)	Asilimia ya ziada/pungufu
Jumla baada ya marejesho ya kodi na hamisho	23,600.16	22,565.96	(1,034.20)	(4.4)
Ongeza: vocha za hazina (TVC)	52.60	17.58	(35.02)	(66.6)
Jumla	23,652.76	22,583.54	(1,069.22)	(4.5)

Chanzo: *Uchambuzi wa Kamati katika Taarifa ya CAG kuhusu ukaguzi wa TRA kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023.*

Mheshimiwa Spika, kama inavyoonekana katika Jedwali Na. 2.1 hapo juu, Kamati imebaini kwamba kwa mwaka wa fedha 2022/23, utendaji wa Idara za Walipakodi Wakubwa na Ushuru na Forodha katika ukusanyaji wa mapato ulikuwa chini ya malengo yaliyokusudiwa, wakati Idara ya Kodi za Ndani ukusanyaji ulikuwa juu ya lengo.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi zaidi umebaini kwamba, kutofikiwa kwa malengo ya ukusanyaji wa mapato kulitokana na kutofikiwa kwa malengo ya ukusanyaji wa ushuru wa bidhaa (*excise duty*), kodi ya zuio (*withholding tax*), ushuru wa mafuta (*fuel levy*), kodi yaongezeko la thamani (VAT), na kodi ya faida (*corporate tax*).

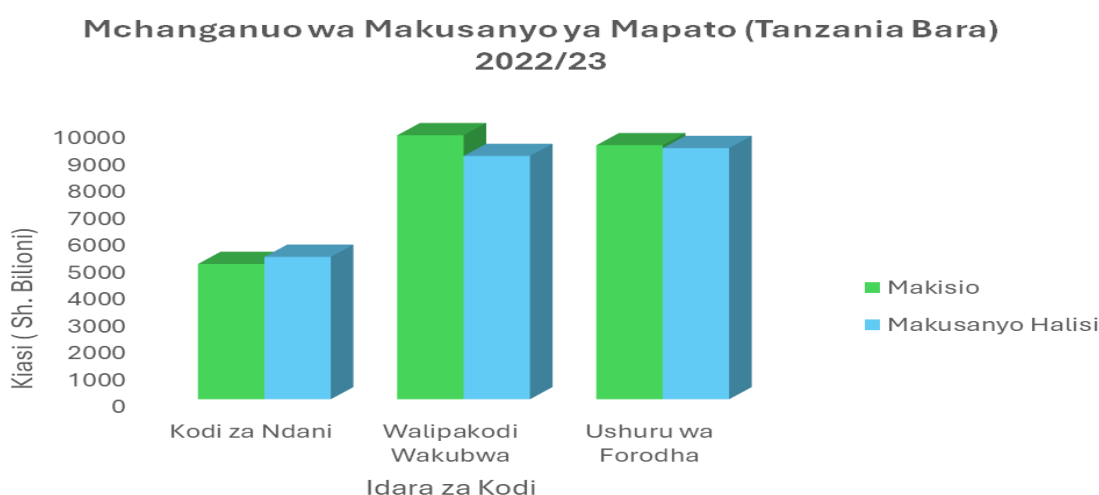
Mheshimiwa Spika, katika kuendelea kuchambua hali ya ukusanyaji wa mapato, Kamati iliweza kubaini kwamba, kulikuwa na ufanisi katika marejesho ya kodi (*tax refund*), kutokana na ongezeko la kasi ya kuhakiki madai yaliyowasilishwa. Hali hii ilisababisha ongezeko la kiasi kilichorudishwa kwa walipakodi ikilinganishwa na kiasi kilichokadiriwa. Jambo hili ni muhimu kwa kuwa linapunguza malalamiko ya siku za

nyuma ya walipa kodi kucheleweshewa marejesho ya kodi kwa mujibu wa Sheria.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya pia ulinganifu wa kila idara katika ukusanyaji wa mapato kwa Mamlaka ya Mapato (Tanzania Bara). Katika ulinganifu huo, ilibainika kuwa, Idara ya Ushuru na Forodha ilichangia asilimia 39.4 ikifuatiwa na Idara ya Walipakodi Wakubwa kwa asilimia 38.2, na Idara ya Kodi za Ndani kwa 22.4%. Mchanganuo wa ukusanyaji wa mapato kiidara katika Tanzania Bara umechambuliwa katika Chati Na. 2.2 hapa chini.

Chati Na.2:1: Mchanganuo wa Makusanyo ya Mapato

Kiidara, Tanzania Bara.

Chanzo: *Uchambuzi wa Kamati Katika Taarifa ya Hesabu za TRA, kwa Mwaka wa Fedha, 2022/2023.*

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Mamlaka ya Mapato Zanzibar, ilikusanya jumla ya **Sh. Bilioni 456.19**, ikiwa ni zaidi ya lengo lililowekwa la **Sh. Bilioni 454.06**, hivyo kusababisha ukusanyaji wa ziada wa **Sh. Bilioni 2.14**, sawa na 0.5%. Mchanganuo wa makusanyo kiidara kwa Zanzibar umefafanuliwa katika Jedwali Na. 2.2 hapa chini.

Jedwali Na. 2.2: Mchanganuo wa Makusanyo ya Mapato

Kiidara Zanzibar.

Idara	Makisio (Sh. Bilioni)	Makusanyo halisi (Sh. Bilioni)	Makusanyo ziada/pungufu (Sh. Bilioni)	Asilimia ya ziada/pungufu
Kodi za ndani	226.02	231.85	5.83	2.6
Ushuru na forodha	228.04	224.35	(3.6.9)	(1.6)
Jumla ya makusanyo	454.06	456.19	2.14	0.5

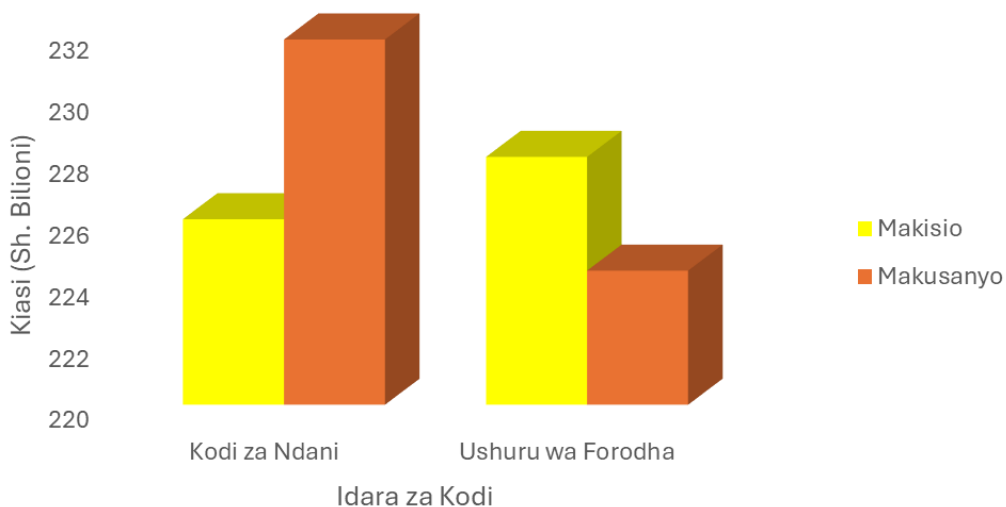
Chanzo: *Taarifa Hesabu zilizokaguliwa TRA kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023*

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Zanzibar, kama Jedwali Na. 2.2 hapo juu linavyobainisha, ukusanyaji wa mapato ulionesha kuwa Idara ya Kodi za Ndani ilichangia 50.8% ikifuatiwa na Idara ya Ushuru na Forodha kwa 49.2%. Mchanganuo wa makusanyo ya mapato Zanzibar umeainishwa katika Chati Na. 2.3 hapa chini: -

Chati Na. 2.2: Mchanganuo wa Makusanyo ya Mapato

Kiidara (Zanzibar)

Mchanganuo wa Makusanyo ya Mapato (Zanzibar)
2022/23

Chanzo: *Uchambuzi wa Kamati Katika Taarifa ya Hesabu za TRA, kwa Mwaka wa Fedha, 2022/2023.*

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua jitihada kubwa za Serikali kupitia TRA katika ukusanyaji wa mapato kama mwenendo wa ukusanyaji mapato ulivyobainishwa hapo awali. Hata hivyo kwa mwaka wa fedha 2022/2023 kuna changamoto kadhaa ambazo taarifa za ukaguzi zilibainisha ambazo zilichangia kutofikiwa malengo ya ukusanyaji wa mapato.

Mheshimiwa Spika, changamoto zilizobainishwa na Kamati ni kama ifuatavyo: -

- a) Uwepo wa kodi zinazoshikiliwa zenye thamani ya **Sh. trilioni 10.489.** Uchambuzi wa Kamati ulibaini uwepo wa mashauri 967 ya kikodi katika mahakama za rufaa za kodi kwa muda mrefu yanayofikia **Sh. Trilioni 10.489** (inahusisha dola za Marekani 19,261,725 zilizobadilishwa kwa Sh. 2,339.10/dola ya Marekani) kwa Tanzania Bara (*Rejea Kiambatisho Na. 1 cha Taarifa hii*). Hoja inayosababisha ucheleweshaji wa maamuzi ya mashauri ya rufaa ni pamoja na kutofanya uteuzi wa wajumbe wa bodi kwa mikoa isiyo na wajumbe, na kutoteua kwa wakati wajumbe, wenyeviti, na makamu wenyeviti, na uhaba wa bajeti za mahakama za rufaa za kodi;
- b) Dosari katika mfumo wa ving'amuzi vya kielektroniki wakati wa kuthibitisha bidhaa zinazopita nchini kwenda nchi jirani. Katika hoja hii CAG alibaini miamala 238, ikijumuisha miamala 95 katika mpaka wa Mutukula, miamala 22 katika mpaka wa Rusumo, na miamala 121 katika mpaka wa Tunduma iliyokuwa na tatizo kwenye ving'amuzi vya ki- elekitroni (E-seal). Hali hii inaweza kusababisha upotevu wa mapato ya Serikali;
- c) CAG alibaini pia uwepo wa bakaa ya lita za mafuta 1,105,466.01 zilizoingizwa nchini kwa ajili ya kusafirishwa kwenda nchi jirani zenye makadirio ya kodi ya **Sh. Milioni 929.6**, ambayo hayakusafirishwa kwenda nchi husika kwa muda wa zaidi ya siku 30 lakini ushuru wa

forodha haukukusanywa; na

d) Ukaguzi wa mfumo wa kieletroniki wa kuwasilisha ritani za kodi ya ongezeko la thamani kwa mwaka wa fedha 2022/23 ulibaini kuwa, Mikoja 9 ya kikodi ilikuwa na jumla ya walipa kodi 35,642 waliosajiliwa na kodi ya ongezeko la thamani. Kati ya hawa, walipakodi 18,067, sawa na asilimia 51, walifanikiwa kuwasilisha ritani za kodi ya ongezeko la thamani. Hata hivyo, walipakodi 17,575, sawa na 49%, hawakuwasilisha ritani za kodi ya ongezeko la thamani. Kutojaza ritani za kodi ya ongezeko la thamani kunaweza kuwa na athari kwenye malengo ya mapato, hivyo kusababisha upotevu wa mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 19 Agosti, 2024, Kamati ilifanya mahojiano ya kina na Wakaguzi kwa pamoja na Bodi na Menejimenti ya TRA ili kuchambua changamoto za ukusanyaji wa mapato na jitihada za kuondokana na changamoto hizo. Changamoto kubwa ya kwanza iliyotolewa ufafanuzi na Wakaguzi ilihusu mapungufu katika mfumo wa ving'amuzi vya kutambua mizigo inayosafirishwa kwenda nje ya nchi na kisha kurudishiwa kutumika hapa nchini bila ya kulipiwa kodi.

Mheshimiwa Spika, naomba kunukuu sehemu ya maelezo¹ ya Ndugu Isaya Jeremiah ambaye ni Msaidizi wa Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, aliyotoa mbele ya Kamati kuhusu hoja ya ving'amuzi vya mizigo na kunukuliwa kama ifuatavyo: -

Nukuu: -

"Mheshimiwa Mwenyekiti, kama ulivyosema ni kweli, suala la mizigo inayoenda nje ya nchi linahitaji umakini mkubwa kwa maana huu ni

---

¹ Rejea Ukurasa wa 4 wa Mahojiano ya Kamati, Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard), Kikao cha 11, Tarehe 19 Agosti, 2024.

***mwanya ambapo Serikali ina uwezo wa
kupoteza kodi. Mzigo unaweza kuonekana
Kwamba ni mzigo wa kwenda nje lakini mwisho
unakuwa consumed hapa nchini bila kulipa kodi.
Kwa mfano hapa tumeona ving'amuzi vilikuwa
na changamoto, King'amuzi kinaweza
kikaonyesha kwamba mzigo bado upo njiani
lakini kiuhalisia mzigo umeshafika mpakani
lakini king'amuzi bado kinasoma mzigo upo
somewhere labda Makambako..."***

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, kama maelezo ya wakaguzi hapo juu yalivyonyukuliwa, bado kulikuwa kuna changamoto kubwa ya mifumo ya ving'amuzi kutofanya kazi ipasavyo. Katika kujibu hoja hii, Bodi na Menejimenti ya TRA waliifahamisha Kamati kuwa, ni sahihi kwa siku za nyuma mfumo wa kufuatilia mizigo haukuwa thabiti, hivyo kuna maboresho yamefanyika ili uweze kufanya kazi ipasavyo. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo² ya Ndugu Juma. B. Hassan, Kamishina wa Forodha, TRA kuhusu hoja hii kama yalivyonyukuliwa hapa chini: -

Nukuu: -

".... Mheshimiwa Mwenyekiti, E-seals ni mfumo unaojitegemea, isipokuwa unatakiwa uwe linked na TANCIS. Sasa maboresho tunayokwenda nayo ni kwamba sasa hivi kwenye enhancement E-seals ni module ndani ya TANCIS. Kwa hiyo ile clearance na monitoring ya transit goods itakuwa iko ndani ya mfumo mmoja."

Mwisho wa Nukuu.

---

² Rejea Ukurasa wa 61 wa Mahojiano ya Kamati, Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard), Kikao cha 11, Tarehe 19 Agosti, 2024.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya ziada yalitolewa na Bodi na Menejimenti ya TRA katika hoja hii kwamba, wanakiri katika watoa huduma tisa (9) wa ving'amuzi waliokuwepo, baadhi walikuwa na changamoto. Hivyo, baada ya kupata taarifa ya ukaguzi wamewabadilisha ili kupata wenye uwezo. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu Juma B. Hassan, Kamishina wa Forodha, TRA aliyoyatoa mbele ya Kamati katika kujibu hoja hii kama ifuatavyo: -

Nukuu: -

"... Mheshimiwa Mwenyekiti, ilionekana katika ripoti ya Mkaguzi kwamba baadhi ya mifumo yao, zile selas zao haziwezi kufanya kazi sawasawa. Kwa hiyo tumebadilisha, tumeitisha tenda mpya, tumeinvite afresh, kwa hiyo tumewapa watu wapya na ambao sasa tutahakikisha kwamba ving'amuzi wanavyotumia vinakizi yale mahitaji yetu..."

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, vilevile Bodi na Menejimenti ya TRA iliifahamisha Kamati hatua zinazochukuliwa katika kutatua changamoto ya mlundikano wa mashauri ya kikodi. Naomba kunukuu maelezo mahsusi ya Bodi ya TRA³ kuhusu hoja hii kama ifuatavyo: -

Nukuu: -

"...Mheshimiwa Mwenyekiti, yale ya stratetic naomba niyajibu, kwa mfano mhe Anatropia amezungumzia issue ya delay of objection na

---

^{3 3} Rejea Ukurasa wa 59 wa Mahojiano ya Kamati, Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard), Kikao cha 11, Tarehe 19 Agosti, 2024.

kasema tunafanya nini kuzipunguza. Kwanza kwa mujibu wa Sheria objection inapaswa kuwa admitted na kuwa settled within six month, na hii imewekwa kutenda haki kwa watu ambao wana dispute waweze kusikilizwa na kutatuliwa mapema. Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa tunafanya nini kufikia hilo? Kwanza huu mfumo tunaoutengeneza, utakuwa na module ya objection, kwahiyo tracking ya disputes itakuwa rahisi sana, kwa hiyo itatusaidia sana. Pili tunaishukuru Serikali kupitia Waheshimiwa Wabunge, tumeongezewa staff, kwahiyo manpower tuliyonayo, tukiiendeleza tutaongeza watu ambao watakuwa wanasettle, zitakuwa zinakuwa settled kwa haraka...'

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, kulikuwa na hoja inayohusu wafanyabiashara kutowasilisha ritani za kodi kwa wakati hivyo kukwamisha ukusanyaji wa mapato ya Serikali. Katika kujibu hoja hii, Kamishina Mkuu wa TRA Ndugu Yusuph J. Mwenda alitoa maelezo yafuatayo kwa Kamati: -

Nukuu: -

"...Mheshimiwa Mwenyekiti, na Waheshimiwa Wajumbe, kulingana na sample aliyoichukua CAG na alivyofanya ni kweli asilimia 49 walionekana hawajafanya return. Hili tumelifanyia kazi tumegundua mambo mawili, moja, wapo kweli ambao hawaja file lakini pili, kuna shida ya system kuonesha kwamba haja file wakati ame file. Kwa hiyo tulichokifanya wenzangu wameshaonyesha katika 17,575 ni wangapi wamefile na kulingana na data

***amabazo bado haja verify CAG hawazidi asilimia 15
sasa hiyo ndiyo kazi ya kwanza ambayo tumeifanya,
pili wakati anaverify sisi tunaendelea kuwafuatilia
ambao hawajafile na kuchukua hatua kwa mujibu wa
Sheria...”***

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, kuhusu hoja ya maboresho mfumo wa ukusanyaji kodi, Bodi na Menejimenti ya TRA waliifahamisha Kamati kuwa wamewekeza katika kujenga na kusimika mifumo thabiti ya kodi ambayo ikikamilika itaondoa changamoto zilizobainika. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu. Uledi A. Mussa Mwenyekiti wa Bodi ya TRA aliyotoa mbele ya Kamati kama ifuatavyo: -

Nukuu: -

***“...Mheshimiwa Mwenyekiti, na sasa tunaresolve
hivyo lakini tax payers ni wengi, ndio maana
Serikali imeinvest hela nyingi, huu mfumo ambao
tunaujenga ambao utakamilika umecost karibu 52
million US Dollars, ni hela nyingi na ukishakamilika
huu hizi changamoto zote za availability ya
network, za mifumo kutosamana, zitakuwa
zimekwisha na zikiisha hata usumbufu kwa walipa
kodi utakuwa umeondoka...”***

Mwisho wa Nukuu.

2.1.2 Upotevu wa Maji kwa Asilimia 34 (Wastani wa Sh. Bilioni 5.28) na Deni la Taasisi za Umma Sh. Bilioni 2.3 kwa Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Tanga (Tanga – UWASA)

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tanga (Tanga - UWASA) inaendesha na kutekeleza majukumu yake kwa mujibu wa Sheria ya Majisafi na Usafi wa Mazingira Na. 5 ya Mwaka 2019.

Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2022/2023, uchambuzi wa taarifa ya hesabu zilizokaguliwa za TANGA – UWASA ulibaini hoja kadhaa ambazo zinapunguza makusanyo ya fedha za Serikali.

Mheshimiwa Spika, hoja ya kwanza inahusu uwepo wa kiasi kikubwa cha maji yanayopotea (non revenue water, NRW) ya kiasi cha **Sh. Bilioni 5.28** kwa mwaka sawa na asilimia 34 ya maji yote yanayozalishwa. Naomba kunukuu maelezo ya hoja ya CAG katika eneo hili kama ifuatavyo: -

Nukuu: -

“... Review of production reports of the Authority found during the year under review the Authority reported to produce a quantity of water 12,427,090 m3. Further, our review of monthly billing statistic summary reports generated from billing system (Majis) found during the year under review the Authority billed a total quantity of water 8,259,250.09 m3 equivalent to 66% of total production of water during the year. This imply that unbilled produced water (non-revenue water) was 34% (equivalent to TZS 5.28 billion) during the year 2022/23 which is higher high compared to the tolerable rate of 20% set by EWURA...”

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, mapungufu yaliyobainishwa hapo juu yamechangia kwa kiasi kikubwa hasara na upotevu wa mapato stahiki ya Serikali. Kama hoja inavyojieleza, kiwango cha upotevu wa maji kinachoruhusiwa na Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Maji (EWURA) ni asilimia 20 ya maji yanayozalishwa. Hivyo upotevu, wa maji wa asilimia 34 kwa TANGA –

UWASA ni kiwango ambacho hakikubaliki kwa viwango vya mdhibiti wa Sekta.

Mheshimiwa Spika, hoja ya pili kwa TANGA – UWASA inahusu uwepo wa deni kubwa ambalo Mamlaka inadai kutoka Taasisi za Serikali la kiasi cha **Sh. 2,316,817,346.75**. Deni hili linakwamisha utekelezaji wa majukumu ya Mamlaka kwa ufanisi na pia kupunguza mchango wa Mamlaka unaotakiwa kuchangiwa Serikalini kwa shughuli za maendeleo.

Mheshimiwa Spika, mchanganuo wa deni ambalo TANGA – UWASA inadai kwa Taasisi mbalimbali za Serikali umechanganuliwa katika Jedwali Na. 2.3 hapa chini: -

Jedwali Na. 2.3: Mchanganuo wa Madeni ambayo Tanga UWASA inadai kwa Taasisi za Umma.

Na.	Jina la Taasisi	Deni la Taasisi
1.	JWTZ	468,334,850.87
2.	Jeshi la Polisi	55,922,007.33
3.	Jeshi la Magereza	608,055,314.97
4.	Utafiti Mifugo	20,760,480.15
5.	Ofisi ya Mkuu wa Mkoa	8,250,817.31
6.	Ofisi ya Mkuu wa Wilaya	9,181,928.20
7.	Hospitali ya Mkoa	14,580,645.23
8.	Jeshi la Zimamoto	2,507,274.50
9.	Madeni mengine	829,224,028.19
JUMLA		2,316,817,346.75

Chanzo: Taarifa ya Ukaguzi wa Hesabu za TANGA -UWASA, 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, deni hili ni kubwa na uchambuzi zaidi wa Kamati umebaini kuwa ni deni la muda mrefu. Uwepo wa deni hili unaikwamisha Mamlaka kufanya ukarabati wa miundombinu muhimu ili kuzuia upotevu wa maji na hivyo kuendelea kuongeza upotevu wa mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 13 Agosti, 2024, Kamati ilikutana na Bodi na Menejimenti ya TANGA – UWASA ili kupata maelezo ya hatua zinazochukuliwa katika kujibu hoja za ukaguzi katika maeneo mawili ambayo Kamati iliyapa kipaumbele.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya Menejimenti ya TANGA – UWASA kwa Kamati kuhusu hoja ya kuwa na kiwango kikubwa cha upotevu wa maji yalifafanua kwamba, kwa zaidi ya miaka sita, Mamlaka haikuwa imerekebisha bei zake za maji. Kwa kutofanya marekebisho ya bei za maji, kulisababaisha changamoto ya fedha za matengenezo ya miundombinu.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya ziada kuhusu hoja ya upotevu wa maji yalitolewa yakifafanua kuwa, mtandao wa maji katika Jiji la Tanga ni wa muda mrefu na unahitaji uwekezaji mkubwa ili kuufanyia ukarabati. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu Agnes Lukindo, Mkurugenzi wa Fedha na Uhasibu TANGA – UWASA aliyoyatoa mbele ya Kamati: -

Nukuu: -

"... Mheshimiwa Mwenyekiti labda niseme tu kwa ujumla, Mamlaka ya Maji Tanga mtandao wa maji safi ambao upo ni wa muda mrefu mabomba yale yamelazwa tangu mwaka 1973. Kwa hiyo utakuta eneo karibia tuna kilomita 110 za mtandao mabomba yake ni chakavu na kutokana na uwezo wa Mamlaka siyo rahisi kuyabadilisha kwa mwaka mmoja. Kwa hiyo kila mwaka tumekuwa tukitenga bajeti kidogo kutokana na uwezo wa Mamlaka kuyarekebisha. Sasa mwaka huu tumetenga milioni 100..."

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, kwa hoja ya deni kubwa ambalo Taasisi za Serikali zinadaiwa na Mamlaka, maelezo yaliyotolewa ni kwamba Wizara ya Maji iliahidi kulishughulikia kwa ujumla kwa Mamlaka zote za maji hapa nchini. Ufafanuzi uliotolewa ni kwamba Wizara ingewasiliana na Wizara ya Fedha ili Taasisi za Serikali ziwe zinalipa fedha hizo moja kwa moja kwa Mamlaka husika.

2.1.3 Kuchelewa Kurejesha Mikopo Katika Mfuko wa Mikopo kwa Watumishi wa Umma Kiasi cha Sh. Bilioni 5.72

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 7.4 cha Waraka Namba 3 wa Mwaka 2011 uliotolewa tarehe 30 Juni, 2011 (kama ulivyorekebishwa tarehe 22 Machi, 2012) kuhusu mikopo ya fedha kwa Watumishi wa Umma kwa ajili ya ununuzi wa magari, pikipiki, samani pamoja matengenezo ya magari na pikipiki, kinawataka Maafisa Masuuli kuhakikisha kwamba marejesho ya mikopo ya Watumishi waliokopeshwa yanakatwa kwenye mishahara yao kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, Kifungu 2.8 cha Mwongozo wa Uendeshaji wa Mfuko wa Mikopo ya Maendeleo wa Mwaka 2021, na mapitio ya Disemba, 2022 kinaelezea wajibu wa wakopaji ikiwa ni pamoja na kutoa taarifa kwa Mfuko kuwa makato ya mikopo kwenye mishahara wake yameanza au yamesimamishwa.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa ukaguzi uliofanyika kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023, katika Mfuko wa Mikopo kwa Watumishi wa Umma ulibainisha uwepo wa mikopo ya muda mrefu ambayo haijarejeshwa kiasi cha **Sh. Bilioni 7. 82**. Katika fedha hizo kiasi cha **Sh. Bilioni 5.72** ni mikopo ambayo awali makato yalianzishwa na

baadae yakasimamishwa, na kiasi cha **Sh. Bilioni 2.09** ni madeni ambayo makato yake bado hayajaanza.

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 06 Agosti, 2024, Kamati ilikutana na Afisa Masuuli wa Mfuko wa Mikopo kwa Watumishi wa Umma. Afisa Masuuli wa Mfuko alitoa maelezo mbele ya Kamati kwamba, kwa mikopo ambayo makato yalianza baadae yakasimamishwa sababu zilizopelekea kusimamishwa kwa makato zilikuwa ni pamoja na vifo, kuachishwa kazi, kuacha kazi (kujiuzuru), kuunganishwa kwa vitengo na ushirikiano wa wanufaika na maafisa rasilimali watu (Hrs) kufanya udanganyifu na kusitisha makato kutokana na sababu mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa mikopo ambayo makato yake hayajaanza sababu kubwa iliyoelezwa ni kuwa mikopo ilitolewa na maafisa mikopo kwa Watumishi wasio na uwezo wa kulipa yaani kiasi cha mishahara wanacho pata hakizidi theluthi moja (1/3) ya mshahara, kwa maana nyingine walikuwa na mikopo mingine waliyo chukua kwenye Taasisi nyingine za kifedha.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifahamishwa kuwa hadi kufikia tarehe 30 Juni, 2024, kiasi cha **Sh. Bilioni 1.87** kilikuwa kimekusanywa ambapo kati ya hizo **Sh. Milioni 180.33** ni kwa mikopo ambayo makato hayajaanzishwa na **Sh. Bilioni 1.69** kwa mikopo ambayo makato yalisimama.

Mheshimiwa Spika, Afisa Masuuli aliifahamisha Kamati kuwa Menejimenti ya Mfuko iliwaandikia Maafisa Masuuli wote Barua yenye Kumb. Na. EG.158/327/03/168 ya tarehe 18 Aprili, 2024 ikiwakumbusha wajibu wao katika kushughulikia marejesho ya mikopo iliyo simama na ile ambayo makato hayajaanzishwa katika mafungu yao husika. Aidha Menejimenti ya Mfuko wa Mikopo inaendelea kuimarisha udhibiti ili

kuondoa changamoto ya makato ambayo hayajaanzishwa na yale yaliyosimama. Hii inajumuisha kuanzishwa kwa makato ya mkopo moja kwa moja kupitia mfumo wa ALS.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini sababu zinazosababisha ulipaji wa mikopo hii kuwa na changamoto ni pamoja na kutokuwepo kwa majukumu ya kina ya wawakilishi wa mikopo kwenye Mwongozo wa Uendeshaji wa Mfuko, waajiri kutotimiza wajibu wa kuujulisha mfuko kuwa makato ya mkopo kwenye mishahara hayajaanza au yamesimama na kutoa mikopo kwa Watumishi wasio na sifa yaani mishahara yao haizidi theluthi moja.

2.1.4 Deni Lisilokusanywa Kiasi cha Sh. Bilioni 5.1 Katika Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Dodoma (DUWASA)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipitia na kuchambua taarifa ya hesabu zilizokaguliwa za Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Dodoma (DUWASA) na kubaini changamoto ya uwepo wa deni ambalo halijakusanywa la kiasi cha **Sh.5,172,320,640.33**. Mchanganuo wa deni hilo ni kama unavyonekana katika Jedwali Na. 2.4 hapa chini: -

Jedwali Na. 2.4: Mchanganuo wa Madeni Ambayo DUWASA Inadai.

Na.	Aina ya Wadaiwa	Kiasi cha Deni
1.	Wafanyabiashara	240,132,124.10
2.	Matumizi ya Nyumbani	2,389,882,887.01
3.	Taasisi	2,510,231,340.00
4.	Kiosk	15,022,002.02
5.	Viwandani	7,031,723.20
6.	Wengineo	10,020,564.00
JUMLA		5,172,320,640.33

Chanzo: Taarifa ya Ukaguzi wa Hesabu za DUWASA, 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi uliofanywa na Kamati katika mchanganuo wa deni linaloonekana katika Jedwali Na. 2.4 hapo juu, ulibaini kuwa Taasisi za Serikali zinadaiwa na DUWASA kiasi cha **Sh.1,293,613,166.7**. Taasisi hizo ni pamoja na Polisi, JWTZ, Hospitali ya Mkoa, Hospitali ya Mirembe na Magereza. Kwa ujumla madeni haya yanapunguza uwezo wa DUWASA kutoa huduma kwa Wananchi na kuchangia mapato muhimu ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilijielekeza kupata ufafanuzi wa Bodi na Menejimenti ya DUWASA kuhusu hatua zinazochukuliwa kukusanya madeni husika. Hivyo, Kamati ilifanya mahojiano na Bodi na Menejimenti ya DUWASA siku ya tarehe 09 Oktoba, 2024 Ofisi ya Bunge Dodoma. Uongozi wa DUWASA ulikiri uwepo wa madeni hayo ambapo jitihada zinafanyika kuyakusanya. Hatua zinazochukuliwa ni pamoja na kuwafikisha wadaiwa sugu Mahakamani ambapo hadi sasa wadaiwa watatu (3) wamefikishwa Mahakamani.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo jitihada zinazochukuliwa bado hazijatoa fursa ya ukusanyaji wa madeni kwa kiasi kikubwa. Madeni haya na hususan yale ya Taasisi ni changamoto kubwa kwa DUWASA. Mathalani, Kamati ilifahamishwa kwamba DUWASA inatumia zaidi ya **Sh. Milioni 700** kwa mwezi kama gharama za umeme wanazolipia TANESCO. Ni kwa msingi huo, bila ya ukusanyaji wa madeni ya maji, uwezo wa DUWASA kutoa huduma unapungua ukizingatia kasi ya ukuaji wa Jiji la Dodoma na ongezeko kubwa la watu. Kwa hivi sasa uwezo wa DUWASA kuwahudumia Wakazi wa Dodoma ni wastani wa asilimia 50 ya mahitaji.

2.2 Uchambuzi wa Hoja za Ukaguzi Kuhusu, Utawala Bora, Mifumo ya Udhubiti wa Ndani na Usimamizi wa Vihatarishi

Mheshimiwa Spika, kupitia uchambuzi wa Taarifa ya CAG kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni, 2023, Kamati ilipitia taarifa za fedha za Taasisi za Umma zinazohusiana na hoja za utawala bora, mifumo ya udhubiti wa ndani na usimamizi wa vihatarishi.

Mheshimiwa Spika, Utawala Bora unajengwa katika Kanuni na taratibu zinazohakikisha Taasisi zinatekeleza shughuli zake kwa uwazi, uwajibikaji na uadilifu. Aidha, mifumo ya udhubiti wa ndani inahusisha taratibu na sera zilizowekwa ndani ya Taasisi ili kuhakikisha kuwa malengo ya ufanisi, ufanisi wa kiutendaji, na utekelezaji wa sheria yanatimizwa. Kwa upande wa usimamizi wa vihatarishi, Kamati ilichambua mchakato wa kutambua, kutathmini, na kudhibiti hatari zinazoweza kuathiri malengo ya Taasisi kwa masuala yanahusu matumizi ya fedha za umma.

Mheshimiwa Spika, hoja zote katika masuala niliyobainisha hapo awali kwa namna moja au nyingine zinachangia katika upotevu wa fedha za umma kama hayatasimamiwa ipasavyo. Matokeo ya uchambuzi wa Kamati kwa hoja zinahusu masuala hayo ni kama ifuatavyo: -

2.2.1 Tathmini ya Ufanisi wa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (OWMS) – Fungu – 19 Katika Usimamizi wa Fedha za Umma

Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (OWMS) ilianzishwa kupitia Hati Idhini (Instrument) ya Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania iliyotolewa kwa mujibu wa Ibara ya 36 (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 na kutangazwa tarehe 13 Februari, 2018 katika Gazeti la Serikali Na. 50 la Mwaka 2018.

Mheshimiwa Spika, lengo kuu la kuanzishwa kwa OWMS ni kuimarisha uwezo wa Serikali katika kuratibu, kusimamia, kushauri na kuendesha mashauri yote ya madai na mashauri ya usuluhishi yanayofunguliwa na Serikali au dhidi ya Serikali ndani na nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kuchambua hesabu zilizokaguliwa za OWMS Fungu 19 siku ya tarehe 09 Agosti, 2024 Dodoma. Kimsingi, Kamati inatambua kazi kubwa inayotekelezwa na OWMS. Mathalani, uchambuzi wa Kamati katika taarifa ya ukaguzi wa hesabu zilizokaguliwa za OWMS kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023 umebainisha kwamba hadi kufikia tarehe 31 Disemba, 2023, OWMS ilikuwa imeendesha jumla ya mashauri ya madai 8,367 ambapo katika mashauri hayo, Serikali ilishinda mashauri 762 na kuokoa fedha kiasi cha **Sh. 406,407,875,176.62**. Aidha katika mashauri 14 Serikali ilishindwa na kupoteza jumla ya **Sh. 1,259,249.021**.

Mheshimiwa Spika, katika hatua nyingine, OWMS hadi kufikia tarehe 31 Disemba, 2023 iliendesha jumla ya mashauri ya usuluhishi 177 na kuweza kushinda mashauri 04 na hivyo kuokoa kiasi cha **Sh. 7,286,402,818.21** na **Dola za Marekani 11,698,826.76**. Aidha, Serikali ilishindwa jumla ya mashauri ya usuluhishi 04 na hivyo kupoteza jumla ya **Sh. 1,052,201,327.20** na **Dola za Marekani 110,000,000.00**.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia uchambuzi wa takwimu hapo juu, ni dhahiri kuwa OWMS ni chombo muhimu katika kusaidia usimamizi wa matumizi ya fedha za umma hapa nchini. Hata hivyo, Kamati ilibaini changamoto kadhaa zinazoikabili ofisi hii hivyo kupunguza ufanisi katika kuikinga Serikali na matumizi mabaya ya fedha za umma kama ilivyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya vikwazo vilivyobainishwa kuwa ni changamoto kwa ofisi hii kiutendaji ni pamoja na upungufu wa watumishi,

upungufu wa bajeti na mfumo uliopo wa uingiaji na usimamizi wa mikataba hali ambayo inaisababishia Serikali hasara inapotokea kuna shauri linafunguliwa na Serikali kushindwa.

Mheshimiwa Spika, mathalani kwa upande wa changamoto za bajeti, uchambuzi wa Kamati ulibaini gharama kubwa zilizopo katika uendeshaji na usimamizi wa mashauri ya usuluhishi. Wastani wa gharama za kuendesha shauri moja la usuluhishi nje ya nchi ni kiasi cha **Dola za Marekani 450,000** kama ada ya usuluhishi na gharama za Wasuluhishi. Aidha, kunatakiwa gharama zisizopungua **Sh. 2,000,000,000** kwa ajili ya maandalizi na gharama za safari za Mwakili wa Serikali na mashahidi kwenda kushiriki usikilizwaji wa shauri. Kwa upande wa mashauri ambayo Mwakili wa nje wanaiwakilisha Serikali hutoza wastani wa **Dola za Marekani 2,000,000** hadi **3,000,000** kwa shauri moja.

Mheshimiwa Spika, kuhusu changamoto ya uingiaji na usimamizi wa mikataba, naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Afisa Masuuli, Fungu 19 Ndugu Alice E. Mtulo – Naibu Wakili Mkuu wa Serikali⁴ aliyoyatoa mbele ya Kamati kama ifuatavyo: -

Nukuu: -

"... Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili, nini kinasababisha Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali kushindwa mashauri? Mashauri mengi ambayo yanaonekana kwenye mitandao na vyombo vya habari na gharama yake ni kubwa ambayo Serikali inaingia ni mashauri ya usuluhishi ambayo ni Arbitration. Mheshimiwa Mwenyekiti sasa kinachotokea kwenye mashuri ya namna hii, A husika, wizara wanaingia kwenye mikataba

---

⁴ Rejea Uk. 20-21 wa Majadiliano ya Kamati Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard) Kikao cha Tatu Tarehe 09 Agosti, 2024

***ambapo wakiingia kwenye mikataba Ofisi ya
Wakili Mkuu wa Serikali siyo part ya ile mikataba.
Ofisi inaletewa mashauri ambayo tayari
yamekwsihaharibika...”***

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, Afisa Masuuli OWMS aliendelea kufafanua kwamba, wanaoingia mikataba ni ofisi husika pamoja na kuwa mikataba husika hupelekwa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya upekuzi. Afisa Masuuli alifahamisha Kamati kuwa, changamoto nyingine ambayo inasababisha Serikali kupata hasara ni baadhi ya Taasisi kuingia na kuvunja mikataba bila kufuata kanuni na taratibu husika pamoja na usimamizi usioridhisha wa mikataba iliyoingiwa.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa changamoto ya watumishi taarifa ya CAG, ilibainisha suala la upungufu wa watumishi katika OWMS pamoja na hoja ya kuwajengea uwezo ili waweze kushindana kwa ufanisi katika kutetea maslahi ya umma. Katika eneo hili naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Msaidizi wa Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (AAG) Ndugu Onesphory Nestory⁵ mbele ya Kamati kama ifuatavyo: -

Nukuu: -

***“...Nilikuwa naomba kuisitiza hapa Waheshimiwa
Wabunge ni eneo ambalo mnaweza mkatilia
mkazo tunatakiwa tupate mawakili ni bobevu
yaani Serikali itenge mazingira ya kuwapata
Mawakili ambao ni bobevu either kwa kuwetrain
ili tuweze na sisi tuwe tunashinda
hizo kesi...”***

---

⁵ Rejea Uk. 3 wa Majadiliano ya Kamati Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard) Kikao cha Tatu Tarehe 09 Agosti, 2024.

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia uchambuzi uliofanyika hapo juu hasa takwimu za fedha ambazo OWMS inaweza kuokoa na kwa kuzingatia umuhimu wa OWMS katika kuimarisha usimamizi wa fedha za umma kama ambavyo CAG ameifahamisha Kamati, Kamati imetoa mapendekezo na ushauri wa maeneo ya maboresho katika sehemu ya tatu ya taarifa hii.

2.2.2 Changamoto Zilizopo Katika Umiliki na Uendeshaji wa Kiwanda cha Kutengeneza Dawa cha Keko

Mheshimwa Spika, Kiwanda cha Madawa Keko (Keko Pharmaceutical Limited, KPI) kilikuwa kinamilikiwa na Serikali tangu Mwaka 1968 kama Idara katika Wizara ya Afya, ambayo ilikua na kazi ya kusambaza dawa katika maduka ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kiwanda hiki kilijengwa kwa msaada kutoka Serikali ya Jamhuri ya watu wa China kwa ajili ya kutengeneza na kusambaza dawa hapa nchini. Mnamo mwaka 1992 kiwanda hiki kilisajiliwa chini ya Sheria ya Makampuni na Mwaka 1995 kilibinafsishwa kwa mbia binafsi aliyejulikana kama Diocare Ltd akimiliki hisa kwa asilimia 60 na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kupitia kwa msajili wa Hazina akimiliki hisa asilimia 40.

Mheshimiwa Spika, mnamo Mwaka 2019, Serikali iliingia makubaliano na Kiwanda cha Madawa Keko (1997) Limited, KPI⁶ kwa ajili ya mapitio ya umiliki na uendeshaji kupitia kwa Msajili wa Hazina na Kampuni ya Diocare Limited.

---

⁶ Keko Pharmaceuticals Industry (KPI).

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa taarifa ya CAG, sehemu ya makubaliano hayo ni kama inavyonukuliwa hapa chini: -

Nukuu: -

"...The agreement states that the GoT and Diocare Limited have agreed to restructure shareholding and to streamline the management of KPI for the betterment of the delivery of services of said companies to the public due to the challenges facing operations and management of KPI and taking into consideration of irregularities committed in the process of acquisition of 60% stake in KPI whereby the earlier agreed contract price which based on the value of the company was later reduced basing on number of shares, uncertainties surrounding claims by Diocare Limited to the Company (KPI), the disputed payment of Tanzania Shillings 1,002,000,000 by KPI

to Diocare Limited as interest, disputed claim by Diocare Limited of interest amounting to about Tanzania Shillings 7,000,000,000 to the Company, unsatisfying performance of KPI..."

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na masuala mengine, makubaliano hayo yaliweka msisitizo kwa mambo yafuatayo: -

- a) Umiliki wa kiwanda utakuwa kwa mgawanyo wa hisa ambapo Serikali itakuwa na umiliki wa 70% na Kampuni ya Diocare Limited hisa 30%. Katika hilo, 40% ya **Sh. 1,000,000,000 (Sh. 400,000,000)** ambayo Serikali iliilipa Kampuni ya Diocare Limited

itatumika kama malipo ya utwaaji wa hisa 70%. Vilivile hisa 16,047 sawa na 20% hazikulipiwa na Diocare Limited, hivyo zitarudishwa chini ya umiliki wa Serikali;

- b) Kwamba, deni la **Sh. 1,001,200,000** na riba ya **Sh. 7,428,518,578** haitajumuishwa katika vitabu vya KPI;
- c) Ndani ya siku 30 tangu tarehe husika, Diocare Limited atahamisha umiliki wa hisa 40,117 kwenda kwa Serikali. Hivyo Diocare atakuwa na hisa 40,117 na Serikali hisa 93,608;
- d) Madeni yote yatakayo hakikiwa na kukubaliwa ya KPI yatashughulikiwa tangu siku ya kusainiwa makubaliano husika kwa kuzingatia mgawanyo wa wanahisa; na
- e) Kwa madhumuni ya Kifungu cha 8 cha makubaliano hayo, wanahisa watahakiki madeni yote ya KPI. Madeni yote ambayo hayahusiani moja kwa moja na KPI yatachukuliwa na mwanahisa anayehusika.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo mapitio ya taarifa ya ukaguzi ya KPI kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023 kumebainika dosari katika utekelezaji wa makubaliano hayo na shughuli za uendeshaji. Dosari hizo ni kama ifuatavyo: -

- a) Kutokuwepo kwa Katiba ya Kampuni iliyoidhinishwa (*MEMART*⁷). Suala hili ni kinyume na matakwa ya Kifungu 9(1) cha Sheria ya Makampuni ya Mwaka 2002. Hivyo hadi sasa hakuna nyaraka yeyote ya kisheria inayosimamia uendeshaji wa KPI baada ya makubaliano mapya ya umiliki;
- b) Kutohibitishwa uwepo wa deni la kiasi cha **Sh.21,486,593,677**. Mapitio ya hesabu za KPI kwa miaka minne

---

⁷ Memorandum and Articles of Association.

ya fedha yamebaini kuwa wanahisa hawajahakiki uwepo wa deni hilo kinyume na Kifungu Na. 8 cha makubaliano ambacho kilitaka deni lihakikiwe kabla au ifikapo tarehe 31 Disemba, 2022;

- c) Kutotangaza KPI katika gazeti la Serikali kama Shirika la Umma. Kwa mujibu wa Sheria ya Mashirika ya Umma ya Mwaka 1992, katika Taasisi ambayo Serikali ina hisa zaidi ya 51%, inatakiwa Taasisi husika itangazwe katika gazeti la Serikali kama Shirika la Umma
- d) Kuwepo kwa mbia mwenza (binafsi) ambaye amekuwa akilipwa kiasi cha **Sh. 15,000,000** kila mwezi kama ada ya ushauri, ushauri ambao Bodi na Menejimenti ya Kiwanda cha Madawa Keko hawajathibitisha ushauri ambao mbia mwenza amekuwa akiutoa kwa maendeleo ya kiwanda;
- e) Kuchelewa kufanyika maamuzi yanayohusu maendeleo ya kiwanda ambako kunaletwa na mbia binafsi kutokuhudhuria baadhi ya vikao muhimu vya bodi ya wakurugenzi;
- f) Hoja nyingine ni ufanisi duni wa mashine za KPI kutokana na kutumia teknolojia iliyopitwa na wakati. Mathalani ukaguzi ulibaini mashine 22 kati ya 39 zilikuwa mbovu hali inayoongeza gharama za uzalishaji;
- g) KPI kutekeleza majukumu yake bila ya kuwa na Cheti cha Ithibati (*Goods Manufacturing Practices, GMP*) kinachotolewa na Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA). Hii inakiuka matakwa ya Sheria na Kanuni za Madawa na Vifaa Tiba⁸; na

---

⁸ Rejea Kifungu 51(c) cha Sheria ya Dawa na Vifaa Tiba ikisomwa kwa pamoja na Kanuni 7(1) & (2) ya Kanuni za Chakula, Dawa na Vipodozi (Good Manufacturing Practice Enforcement).

h) Kihatarishi cha KPI kuendelea na biashara kwa siku zijazo (*Going concern*). Hali hii inatokana na Kampuni kuwa na mtaji hasi (Adverse working capital). Mtaji hasi umeongezeka kutoka **Sh. Bilioni 5.23** (2009) hadi **Sh. Bilioni 12.17** (2022).

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 07 Oktoba, 2024, Ofisi ya Bunge Dodoma, Kamati ilipata fursa ya kufanya mahojiano na Bodi, Menejimenti ya KPI na Msajili wa Hazina. Lengo la kikao hicho lilikuwa kujadili kwa kina hoja zilizojitokeza kwa ukaguzi wa mwaka wa fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, kimsingi kilichobainika kupitia majadiliano ni kwamba, kutohitimishwa kwa mchakato wa makubaliano ya wanahisa ndio msingi wa KPI kutokuwa na ufanisi hadi sasa. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu Kayobyo Majogoro amabaye ni Mwenyekiti wa Bodi ya KPI aliyoyatoa mbele ya Kamati kama ifuatavyo: -

Nukuu: -

"...Mheshimiwa Mwenyekiti, hata Bodi tuliyonayo imeundawa na mimi kama Mwenyekiti pia ninasimamia kipindi hicho cha mpito kwa kuwa utaratibu wa kumpata mwenyekiti kama ambavyo taratibu zipo zitafanyika baada ya kuwa taratibu hizo za kutwaa zile share na kuzimiliki kisheria zitakuwa zimekamilika..."

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, kutokana na kutokamilika kwa uhamishaji wa hisa, kuna uwezekano mkubwa wa Serikali kupata hasara katika kiwanda hiki kutokana na maamuzi yaliyofanyika hapo awali. Hali kadhalika, Taarifa ya CAG imebainisha uwepo wa riba zinazotozwa katika mikopo iliyochukuliwa hapo awali na iliyokuwa Menejimenti ya KPI, na hadi sasa uhakiki wa mikopo hiyo haujafanyika ili kubaini uhalali wake.

2.2.3 Utekelezaji wa Miradi ya Ujenzi ya Kiasi cha Sh. 32,756,592,701 Katika Chuo cha Uhasibu Arusha Bila ya Kuwa na Mkandarasi na Mshauri Mwelekezi

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 37 cha Sheria ya Usajili wa Wabunifu wa Majengo na Wakadiriaji Majenzi ya Mwaka 2010 inaelekeza umuhimu wa kuwa na usimamizi wa kutosha kwa miradi ya ujenzi. Kifungu hicho kinataka utekelezaji wa miradi ya ujenzi isimamiwe na wataalamu waliosajiliwa kama Wabunifu wa Majengo na Wakadiriaji Majenzi. Naomba kunukuu masharti ya kifungu hicho kama ifuatavyo:-

Nukuu:-

"... For the purpose of regulating the standard and monitoring activities undertaken by registered person, the board shall ensure that every person, client, developer, financier or firm which undertakes building or construction works engaged the services of an architectural or quantity firm..."

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, Hata hivyo, ukaguzi uliofanyika na CAG ulibaini kuwa pamoja na gharama kubwa za miradi iliyokuwa inatekelezwa, kulikuwa na hoja zifuatazo:-

- a) Miradi husika ilikuwa inatekelezwa kwa kutumia force account;
- b) Miradi husika haikuwa imesajiliwa na Bodi za Kitaaluma na Kiufundi kama AQRB⁹, ERB¹⁰ na CRB¹¹;

---

⁹ Architects and Quantity Surveyors Registration Board.

¹⁰ Engineers Registration Board.

c) Miradi yote ilikuwa inatekelezwa bila ya kutumia Mkandarasi na Mshauri Mwelekezi;na

d) Miradi yote ilitekelezwa bila ya kuwa na ithibati ya OSHA.

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 09 Oktoba, 2024, Kamati ilikutana na Mwenyekiti wa Baraza la Chuo na Menejimenti ya Chuo cha Uhasibu Arusha (IAA) ili kupata ufafanuzi wa kina kuhusu hoja za ukaguzi zilizokuwa zimejitokeza, hasa kwenye eneo la ujenzi wa gharama kubwa bila ya kusajili miradi husika kwenye Bodi za Kitaalam (AQRB,ERB na CRB).

Mheshimiwa Spika, maelezo yaliyotolewa na uongozi wa IAA kwa Kamati ni kwamba, baada ya kubaini changamoto za ujenzi kwa kutumia njia ya "force account" waliomba Mamlaka ya Udhubiti wa Ununuzi Serikalini (PPRA) kuwafanyia ukaguzi wa eneo la manunuzi. Ukaguzi huo ulifanyika na kubainisha maeneo ambayo yanahitaji maboresho ili kukamilisha miradi husika.

Mheshimiwa Spika, Menejimenti ya IAA iliifahamisha Kamati kuwa maeneo yaliyoboreshwa ni pamoja na kuajiri wahandisi wataalam waliosajiriwa wa usimamizi wa ujenzi katika miradi husika .Aidha, uongozi wa IAA uliifahamisha Kamati kuwa, sababu nyingine ya utekelezaji wa miradi hiyo kwa njia ya " force account" ni sababu ya upatikanaji wa fedha usiotosheleza.

---

¹¹ Contractors Registration Board.

2.2.4 Kutokuunganishwa Kielektroniki Mfumo wa Usimamizi wa Matukio (EMS) na Njia ya Malipo ya Serikali ya Kielektroniki (GePG) Katika Bodi ya Utalii Tanzania (TTB) na Kutokuwepo Kanuni

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya uchambuzi wa hesabu za TTB na kubaini dosari katika Mfumo wa Usimamizi wa Matukio (EMS)¹² na Njia ya Malipo ya Serikali ya Kielektroniki (GePG)¹³. Katika hoja hii, taarifa ya CAG ilibainisha kuwa Kitengo cha Fedha hakikutengeneza ankara za malipo kutoka kwa Mfumo wa Uratibu wa Maonesho na nambari za udhibiti kutoka kwa GePG.

Mheshimiwa Spika, utoaji wa ankara za malipo nje ya Mfumo wa GePG ni kihatarishi cha upotevu wa mapato ya Serikali. Kamati ilitaka kupata maelezo ya Uongozi wa TTB wa sababu ya kukusanya mapato ya Serikali nje ya Mfumo, ambapo waliifahamisha Kamati kuwa, watashirikiana na timu husika za TEHAMA ili kuanzisha Mfumo salama wa makusanyo ya fedha za umma.

Mheshimiwa Spika, hoja nyingine kwa TTB inayohusiana na masuala ya Utawala Bora inahusu kutokuwepo kwa Kanuni za Sheria iliyoanzisha TTB ya Mwaka 2002. Kwa mujibu wa Sheria ya Bodi ya Utalii Tanzania Sura, 364 imempa Waziri mwenye dhamana ya utalii mamlaka ya kutengeneza kanuni za kusaidia utekelezaji wa Sheria kadri atakavyoona inafaa.

Mheshimiwa Spika, kutokuwepo kwa Kanuni za kusaidia utekelezaji wa Sheria kunaweza kuchangia kupunguza ufanisi wa TTB. Uongozi wa TTB uliifahamisha Kamati kuwa, Wizara ya Maliasili na Utalii imeandaa Rasimu

---

¹² Event Management System (EMS).

¹³ Government e – Payment Gateway (GePG).

ya Kanuni ya Mabalizi wa Hiari wa Utalii na kuziwasilisha kwa Mwandishi Mkuu wa Sheria kwa hatua za kuchapishwa kwenye Gazeti la Serikali¹⁴.

2.2.5 Mapungufu ya Udhhibiti wa Ndani Katika Manunuzi ya Gesi Yanayofanywa na TANESCO kwa Baadhi ya Maeneo

Mheshimiwa Spika, TANESCO hutumia kiasi kikubwa cha fedha kufanya manunuzi ya gesi kwa ajili ya kuzalisha umeme katika mitambo yake. Kampuni kubwa tatu (3) zinazoiuzia TANESCO gesi ni TPDC, M&P Exploration Production Tanzania Limited na Pan-African Energy Tanzania Limited. Kampuni hizi hupeleka gesi kwenye mitambo ya TANESCO na kisha hutoa ankara za kila mwezi kwa kuzingatia matumizi.

Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2022/23, TANESCO ilinunua gesi yenye thamani ya **Sh.543,128,780,238.31** ambayo ilitumika kuzalisha umeme kWh 5,579,430,528 katika mitambo nane (8). Mapitio ya udhibiti kuhusu upimaji wa mita za gesi inayotumiwa na ufanisi wa mitambo yalibaini changamoto zifutazo:-

- a) Hapakuwa na ushahidi wa baadhi ya mita za gesi kufanyiwa marekebisho (calibration) kama inavyotakiwa na Kanuni za Wakala wa Vipimo (WMA¹⁵). TANESCO ina mitambo nane (8) inayozalisha umeme kwa kutumia gesi inayosambazwa na Wazabuni na inayopimwa kila mwezi kwa mita iliyowekwa kwenye kila mtambo. Ili kuimarisha ufuatiliaji wa usahihi wa kiasi kinachosambazwa, TANESCO katika mwaka wa fedha 2022/23 iliweka mita za gesi kwenye mitambo sita (6). Hata hivyo, Taarifa ya CAG inabainisha kuwa hapakuwa na nyaraka iliyotolewa kuthibitisha iwapo mita husika ilifanyiwa marekebisho baada ya vipimo. Hatua hii ilikuwa

---

¹⁴ Rejea Nakala ya Barua yenye Kumb. Na. CAB.13/340/02 ya tarehe 23 Septemba, 2024 ya Katibu Mkuu, Wizara ya Maliasili na Utalii kwenda kwa Mwandishi Mkuu wa Sheria wa Serikali.

¹⁵ Weight And Measure Agency (WMA).

kinyume na matakwa yaliyotajwa ya Kanuni ya 22 na 25 ya Kanuni za Wakala wa Vipimo (WMA);

- b) Utofauti katika usomaji wa mita kati ya muuzaji na mita ya ukaguzi. Mapitio ya uwiano wa usomaji wa kila mwezi wa gesi kati ya mita za ukaguzi wa TANESCO na wasambazaji ulibaini kuwa, kuna tofauti kati ya kiasi cha gesi inayotumika ambayo husababisha hatari ya kutozwa na Wazabuni gharama za ziada; na
- c) Kutoweka mita ya ukaguzi katika Kituo cha Ubungo III. Ankara ya kila mwezi ya gesi inayotolewa hukokotolewa kwa kuzingatia usomaji wa kwenye mita za msambazaji. Hivyo ili kuweka udhibiti, TANESCO ilitakiwa kuweka mita za ukaguzi kwa ajili ya kuhakikisha usahihi wa gharama za kila mwezi ili kuepuka kutozwa isivyo stahili. Hata hivyo, ukaguzi ulibaini kutokuwepo kwa mita ya ukaguzi iliyowekwa katika Kituo cha Ubungo III ili kuimarisha ufuatiliaji na udhibiti wa gharama za gesi.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilikutana na Bodi na Menejimenti ya TANESCO ili kupata ufafanuzi wa hoja hii inayohusu mfumo wa udhibiti wa gharama za ununuzi wa gesi. TANESCO waliifahamisha Kamati kuwa Wakala wa Vipimo (WMA) walifanya ukaguzi wa mita za TPDC Mwezi Disemba, 2023 na PAET Mwezi Machi, 2024 na kuhakiki ubora wake.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, wakaguzi waliifahamisha Kamati hoja hii utekelezaji wake ulikuwa haujakamilika ipasavyo. Ni kwa msingi huo, Kamati imeendelea kusesitiza kufanyiwa kazi kwa hoja hii ili kuhakikisha gharama ambazo TANESCO inaingia kununua gesi ni halisi kwa kuzingatia kiasi halisi cha gesi walichotumia katika kuzalisha umeme.

2.3 Uchambuzi wa Taarifa za Kaguzi Maalum

Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023, Kamati imefanikiwa kupitia na kuchambua jumla ya Taarifa za Kaguzi Maalumu mbili (2). Kaguzi hizo zinahusu Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB) na Wizara ya Afya Fungu 52. Naomba kulifahamisha Bunge lako Tukufu matokeo ya Kaguzi hizo Maalum kama ifuatavyo: -

2.3.1 Uchambuzi wa Taarifa ya Ukaguzi Maalum Kuhusu Ugharamiaji, Upangaji, Utoaji na Urejeshaji wa Mikopo wa Wanafunzi wa Elimu ya Juu Inayotolewa na Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu kwa Kipindi cha 2015/2016 Hadi 2023/2024

Mheshimiwa Spika, ukaguzi huu ulifanyika kufuatia maazimio ya Kikao cha Tano cha Mkutano wa Tisa wa Bunge la Tanzania cha tarehe 5 Novemba 2022. Maazimio hayo yalitokana na kujadiliwa kwa Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali kuhusu Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ya Ukaguzi wa Hesabu za Serikali Kuu, Mashirika ya Umma na Kaguzi za Ufanisi kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2022.

Mheshimiwa Spika, pamoja na hoja nyingine zilizojadiliwa katika kikao hicho, baadhi ya Waheshimiwa Wabunge waliomba maelezo ya Serikali, kuhusu hali halisi ya ugharamiaji, upangaji, utoaji na urejeshaji wa mikopo inayotolewa na Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB) na baadhi ya wanafunzi kukosa mikopo licha ya kustahili na wengine kupatiwa mikopo licha ya kutostahili. Aidha kulijitokeza hoja kuwa, baadhi ya wanafunzi wanapewa kiasi cha mikopo zaidi ya walichopangiwa na wengine kupewa kiasi cha mikopo pungufu ya walichopangiwa.

Mheshimiwa Spika, kutokana na mjadala huo, Bunge liliazimia kuwa Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kufanya Ukaguzi wa Kina (*Comprehensive Audit*) kuhusu ugharamiaji, upangaji, utoaji na urejeshaji wa mikopo inayotolewa na Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB).

Mheshimiwa Spika, Kufuatia maazimio hayo na kwa kuzingatia masharti ya Sheria ya Ukaguzi wa Umma¹⁶, mnamo tarehe 16 Mei 2023, CAG alianzisha Ukaguzi Maalumu katika Bodi hiyo ambao ulilenga kuhakiki mikopo iliyotolewa kwa wanafunzi wa Elimu ya Juu kwa miaka 7 kuanzia mwaka 2015/16 hadi 2021/22 na marejesho ya mikopo hiyo.

Mheshimiwa Spika, ukaguzi huu ulihakiki ugharamiaji, upangaji, utoaji na urejeshaji wa mikopo ili kubaini iwapo mikopo ilitolewa kikamilifu na kwa kuzingatia taratibu zilizopo. Vilevile, Ukaguzi ulifanya mapitio ya taarifa za mikopo ambayo haijarejeshwa na takwimu za urejeshaji wake. Ukaguzi huu uliongozwa na Hadidu ya Rejea moja ambayo ni: -

“Kukagua ugharamiaji, upangaji, utoaji na urejeshaji mikopo inayotolewa na Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB) kwa wanafunzi wa Elimu ya Juu hapa Nchini”

Mheshimiwa Spika, CAG alikamilisha ukaguzi huu na kuwasilisha taarifa yake mbele ya Kamati mapema mwezi Agosti, 2024. Naomba kulifahamisha Bunge lako Tukufu masuala muhimu yaliyobainika katika ukaguzi huo:-

---

¹⁶ Rejea Masharti ya Kifungu cha 29 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Sura ya 418.

2.3.1.1 Fedha za Mikopo Zilitolewa Kwa Wastani wa Asilimia 91.6 ya Bajeti Kati ya Mwaka 2015/2016 Hadi 2021/2022

Mheshimiwa Spika, ukaguzi maalumu ulibaini kuwa kati ya Bajeti zilizoidhinishwa kwa ajili ya HELSB na kiasi cha fedha kilichotolewa kwa miaka minne kuanzia 2017/18 hadi 2019/20 kiasi cha zaidi ya asilimia 99 ya Bajeti iliyoidhinishwa na Bodi ya Wakurugenzi kilipatikana kutoka Mfuko Mkuu wa Serikali na marejesho ya mikopo.

Mheshimiwa Spika, taarifa ya ukaguzi imebainisha kuwa katika kipindi cha miaka mitatu ya 2015/16, 2016/17 na 2020/21 kiasi chini ya asilimia 90 ya Bajeti ndiyo kilipatikana. Hivyo, kwa wastani katika kipindi chote (2015/16 hadi 2021/22) kiasi cha asilimia 91.6 ndicho kilipatikana, kama ilivyoainishwa katika Jedwali Na. 2.5 hapa chini.

Jedwali Na. 2.5: Bajeti na Mapato ya Kiasi Kilichokopeshwa kwa Wanafunzi

Mwaka	Bajeti Iliyoidhinishwa A (Sh.)	Kiasi Kilichopokelewa		Jumla ya Kiasi Kilichopokelewa D = (B+C) (Sh.)	Kilichopokelewa / Bajeti (%) E = D/A
		Mfuko Mkuu wa Serikali B (Sh.)	Marejesho ya Mikopo kutoka kwa Wanufaika C (Sh.)		
2015/16	473,021,323,500	369,848,142,097	28,210,367,282	398,058,509,379	84
2016/17	472,749,751,400	214,828,445,123	116,814,626,463	331,643,071,586	70
2017/18	418,009,415,343	235,143,806,103	182,865,609,240	418,009,415,343	100
2018/19	418,905,519,995	243,912,244,530	177,721,671,055	421,633,915,585	101
2019/20	450,000,000,000	255,624,053,064	190,720,402,720	446,344,455,784	99
2020/21	464,000,000,000	233,965,305,510	181,047,860,350	415,013,165,860	89
2021/22	570,000,000,000	381,866,729,277	180,724,164,107	562,590,893,384	99
Jumla	3,266,686,010,238	1,935,188,725,704	1,058,104,701,217	2,993,293,426,921	91.6

Chanzo: *Uchambuzi wa Kamati Katika Taarifa ya Ukaguzi Maalum wa HESLB, 2024*

2.3.1.2 Changamoto Katika Kupima Uhitaji wa Mikopo na Uwezo wa Kugharamia Mahitaji ya Mikopo

Mheshimiwa Spika, katika eneo hili taarifa ya ukaguzi maalumu imebainisha masuala kadhaa kuhusiana na utambuzi wa wahitaji wa mikopo na uwezo wa Serikali kugharamia mahitaji ya mikopo husika. Masuala yaliyobainika ni kama ifuatavyo: -

a) Kwa mujibu wa taarifa za kupima uwezo za kipindi husika, jumla ya waombaji wa mikopo 364,824 kati ya 442,225 waliostahili (sawa na asilimia 82.5) ndiyo walipewa mikopo na Bodi. Hivyo, jumla ya wanafunzi 77,401 (442,225 – 364,824) waliokidhi vigezo hawakupata mikopo katika kipindi hicho. Wanafunzi hao 442,225 walihitaji mikopo ya jumla ya **Sh. 1,377,521,786,709** katika kipindi hicho cha miaka 7 kuanzia 2015/16 hadi 2021/22. Hata hivyo, Bodi ilipanga mikopo ya jumla ya **Sh. 1,155,973,259,064** kwa waombaji 364,824 pekee, na waombaji 77,401 waliohitaji mikopo ya jumla ya **Sh. 198,918,962,259.75** (sawa na asilimia 17.5 ya kiasi kilichohitajika) kutopangiwa mikopo hiyo licha ya kustahili kutokana na ufinyu wa Bajeti;

b) Ukaguzi ulibaini mapungufu katika kanzidata ya mfumo wa mikopo unaofahamika kama *intergrated Loan Management System* (iLMS) ambapo kwa kipindi cha 2015/16 hadi 2018/19 kanzidata ilikuwa haijaainisha *special/ordinary framework*, kwa mwaka 2019/20 hadi 2021/22 kanzidata inaonesha kati ya wanafunzi 96,700 waliokopeshwa zaidi ya uhitaji wanafunzi 3,111 ndiyo wametumia *special framework* na kati ya wanafunzi 164,593 waliokopeshwa pungufu ya uhitaji wanafunzi 8,670 ndiyo wametumia *special framework*. Dosari hii ya kimfumo ilisababisha baadhi ya wanafunzi kupewa mikopo chini au juu ya kiwango cha uhitaji.

2.3.1.3 Mapungufu Katika Urejeshaji wa Mikopo Iliyotolewa na Bodi

Mheshimiwa Spika, Ukaguzi Maalumu umebainisha hoja za msingi katika eneo la urejeshaji wa mikopo ya wanafunzi wa elimu ya juu kama ifuatavyo: -

- a) Kwa mujibu wa kanzidata ya Mfumo wa iLMS (Integrated Loan Management System), katika kipindi hicho cha miaka saba, wanufaika 256,632 walipaswa kurejesha kiasi cha jumla ya **Sh. 2,660,316,913,933.46**. Aidha, jumla ya wanufaika 88,449 kati ya 256,632 (sawa na asilimia 34.47) ndiyo waliofanya marejesho ya mikopo yao kwa kiasi cha jumla ya **Sh. 405,945,155,212.03** ikilinganishwa na kiasi cha **Sh. 1,033,741,741,417** kilichopaswa kurejeshwa;
- b) Vilevile ukaguzi umebaini kuwa, Bodi haijaweza kukusanya kiasi chochote kutoka kwa wanufaika 168,183 wanaodaiwa jumla ya kiasi cha **Sh. 1,626,575,172,516.80**. Licha ya kufanya marejesho kutoka kwa wanufaika 88,449, kutorejeshwa kwa kiasi cha **Sh. 627,796,586,204 (1,033,741,741,417 - 405,945,155,212)** (sawa na asilimia 60.73). Hivyo kunapelekea kuwa jumla ya **Sh. 2,254,371,758,720 (627,796,586,204 + 1,626,575,172,516.80)** kutokukusanywa hadi sasa; na
- c) Kupitia Taarifa za Mikopo Chechefu (Defaulters List) ya kanzidata ya Mfumo wa ILMS ya Bodi ya Mikopo, hadi kufikia mwezi Juni 2023 jumla ya kiasi cha **Sh. 3,415,459,422,774** kinachopaswa kurejeshwa kutoka kwa wanafunzi 455,298 hakijaanza kurejeshwa kutoka kwa wanufaika hao wa mikopo. Kiasi cha **Sh. 1,934,693,673,807** kati ya kiasi hicho, ni mikopo ya wanufaika 240,521 iliyoiva (*matured loans*) lakini haijaanza kurejeshwa (*loan defaulters*). Aidha, kiasi cha **Sh. 1,480,765,748,966** cha

wanufaika 214,777 pia hakikuwa kimeiva (*not matured*) mnamo mwezi Juni 2023, hivyo kutoanza kurejeshwa.

Mheshimiwa Spika, baada ya Kamati kupokea taarifa ya ukaguzi maalumu, ilikutana na Bodi na Menejimenti ya Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB) ili kujadili hatua zilizochukuliwa kutokana na ukaguzi huo. Kikao husika kilifanyika tarehe 20 Agosti, 2024 Dodoma.

Mheshimiwa Spika, kwa hoja inayohusu ugharimiaji wa mikopo ya Elimu ya Juu, Uongozi wa Bodi ya Mikopo walitoa shukurani kubwa kwa Serikali na hususan kwa Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Daktari Samia Suluhu Hassan, ambavyo imekuwa ikijitahidi kutoa fedha na kuongeza bajeti ya Bodi.

Mheshimiwa Spika, pamoja na ogezeko la bajeti ya Bodi kila mwaka, uwezo wa Bodi kutoa mikopo kwa sasa ni wastani wa asilimia 70 ya wahitaji, hivyo kuwepo na upungufu wa ugharamiaji (*Financing gap*). Uongozi wa Bodi ulifafanua kwamba, kwa makadirio yaliyofanyika na ongezeko la wahitaji wa mikopo, kwa miaka kumi ijayo Bodi itaweza kuwahudumia wahitaji kwa wastani wa asilimia 32. Kutokana na changamoto ya rasilimamli fedha, Bodi imeendelea kufanya uchunguzi ili kuboresha kikokotoo kinachotumika kuwapata wanufaika na kiasi cha mkopo.

Mheshimiwa Spika, kwa hoja inayohusu urejeshaji wa mikopo, Uongozi wa Bodi uliifahamisha Kamati kuwa, wamefanya usuluhisho wa kanzi data ya wanufaika wa mikopo ambayo imefanyika kwa asilimia 98. Baada ya juhudi hizo wameongeza ufuatiliaji. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo¹⁷ ya Ndugu. Dkt. Peter Mmmari, Mkurugenzi Upangaji na

---

¹⁷ Rejea Uk. 28 wa Majadiliano ya Kamati Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard) Kikao cha Kumi na Mbili Tarehe 20 Agosti, 2024.

Utoaji wa Mikopo wa Bodi ya Mikopo aliyotoa mbele ya Kamati kama ifuatavyo: -

Nukuu:-

"... Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile tumeongeza ufuatiliaji na utoaji wa bili kwa ajili ya wale wadaiwa yaani tracing and billing , kwa sababu kama mmeona tumekuwa na kampeni mbalimbali. Kuna kampeni ya sifurisha, tulikuja na mapeni ya fichua sasa hivi. Hivyo kwenye forma employment coverage is almost 98 percent..."

Mwisho wa Nukuu

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata muda wa kujadili matokeo ya ukaguzi huu na Katibu Mkuu, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ili kupata maelezo ya Serikali kwa hoja zilizokuwa zimejitokeza. Katibu Mkuu aliifahamisha Kamati kuwa kuna mchakato wa mapitio makubwa ya uendeshaji wa Bodi yanaendelea kwa sasa ili kuboresha shughuli za ugharamiaji wa elimu ya juu.

Mheshimiwa Spika, naomba kunukuu sehemu ya maelezo¹⁸ ya Ndugu. Prof. Carolyne Nombo, Katibu Mkuu Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kwa Kamati kama ifuatavyo:-

Nukuu: -

"... Mheshimiwa Mwenyekiti na Wajumbe wa Kamati hii, kupitia Mradi wetu wa HEET (Higher Education For Evaluation Transformation), Bodi ya

---

^{18 18} Rejea Uk. 42 wa Majadiliano ya Kamati Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard) Kikao cha Kumi na Mbili Tarehe 20 Agosti, 2024.

***Mikopo inafanyiwa mapitio na uendeshaji wake
wote ili tuweze kuona ni maeneo gani tunahitaji
kuboresha ili mfuko uweze
kuwa endelevu...”***

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, baada ya majadiliano hayo ya kina Kamati imetoa ushauri na mapendekezo ya maboresho ya Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu katika sehemu ya tatu ya taarifa hii.

2.3.2 Uchambuzi wa Taarifa ya Ukaguzi Maalum Kuhusu Ugavi na Usambazaji wa Vifaa Tiba Kwa ajili ya Huduma za Mama na Mtoto (CEmONC)

Mheshimiwa Spika, mnamo Mwaka 2015, Serikali ya Jamhuri wa Muungano wa Tanzania kwa kushirikiana na Wadau wa Maendeleo kupitia Mradi wa Mfuko wa Afya (***Basket Fund***) ilianzisha Afua kwa ajili ya hukakikisha upatikanaji wa huduma bora ili kupunguza vifo vya Mama na Mtoto katika Jamii.

Mheshimiwa Spika, kupitia Makubaliano ya Mwaka 2015-2020 na 2021-2026, Serikali ilikubaliana na Wadau wa Maendeleo kupitia Mfuko wa Afya ili kusaidia kufikia matokeo chini ya Mpango wa Kimkakati wa Sekta ya Afya Awamu ya IV na V (***Health Sector Strategic Plan- HSSP IV&V***) ili ifikapo mwisho wa kipindi cha Awamu ya IV, Asilimia 50 ya vituo vya afya na Asilimia 100 ya hospitali ziwe zinatoa huduma za Mama na Mtoto (***Comprehensive Emergency Obstetric and Neonatal Care- CEmONC***).

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa Afua hii ulilenga kufikia Vituo 217 kwa awamu nne ambapo awamu ya kwanza ilihusisha vituo vya afya 44, awamu ya pili vituo vya afya 100, awamu ya tatu vituo vya afya 66, na

awamu ya nne vituo vya afya 7 (Vituo vilivyokuwa kwenye kambi za Wakimbizi). Thamani ya Ugavi na Usambazaji wa vifaa hivi ilikuwa ni **Sh. 65,641,544,204.**

Mheshimiwa Spika, Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali aliombwa na Katibu Mkuu wa Wizara ya Afya kupitia barua yenye Kumb. Na. CA.125/244/02/52 ya tarehe 20 Desemba 2022 kufanya Ukaguzi Maalum juu ya Ugavi na usambazaji wa Vifaa Tiba vya CEmONC.

Mheshimiwa Spika, lengo la ukaguzi huu maalum ilikuwa ni kuthibitisha iwapo kuna thamani ya fedha kwa vifaa vilivyonunuliwa na kusambazwa kwenye vituo vya afya, kubaini sababu za ucheleweshaji wa ununuzi na usambazaji wa vifaa, kubaini iwapo Sheria, Kanuni na Miongozo ya manunuzi ilizingatiwa, kufuatilia na kuthibitisha fedha zilizotolewa na Wafadhili na kutoa mapendekezo kwa ajili ya maboresho ili kuharakisha kufikia malengo yaliyokusudiwa. Ukaguzi huu ulihusisha kipindi cha kuanzia tarehe 1 Julai, 2017 hadi 30 Machi, 2023.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kupitia na kuchambua taarifa ya ukaguzi huu maalum na kubaini kuwa kulikuwa na jumla ya hoja za ukaguzi ishirini na moja (21) ambazo zilitolewa. Baada ya uhakiki wa kina kufanyika na CAG, hoja ambazo utekelezaji wake ulikuwa haujakamilika hadi kufikia tarehe 16 Agosti, 2024, ni hoja nane (8).

Mheshimiwa Spika, hoja hizo nane (8) ambazo utekelezaji wake unaendelea zitafanyiwa uhakiki na CAG katika kipindi kijacho cha ukaguzi wa hesabu zinazoishia tarehe 30 Juni, 2024. Hoja ambazo utekelezaji wake haujakamilika kwa muhtasari ni kama ifuatavyo:-

- a) Baadhi ya vifaa vyenye thamani ya **Sh. 3,370,408,157.96** vilikuwa havijanunuliwa ili kusambazwa katika vituo vya kutolea huduma;

- b) Baadhi ya vifaa vilipelekwa katika vituo ambapo havikuwa vimepangwa hapo awali;
- c) Baadhi ya vifaa vilipelekwa katika maeneo ambapo vilikuwa havitumiki;
- d) Vifaa vyenye thamani ya **Sh. 417,992, 400** viliwasilishwa kwa idadi ya juu zaidi ya mahitaji; na
- e) Mapungufu kadhaa katika uandaaji wa nyaraka mbalimbali za mradi katika awamu zake za utekelezaji.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilikutana siku ya tarehe 16 Agosti, 2024 na Afisa Masuuli Fungu 52, Wizara ya Afya ili kujadiliana kuhusu hoja ambazo zilikuwa katika hatua ya utekelezaji. Kimsingi Afisa Masuuli alifafanua kuwa, hoja nyingi kwa sasa zimefanyiwa kazi na wanasubiri CAG aweze kufanya uhakiki wa majibu husika na nyaraka za ushahidi. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu Grace P. Trofumo – Msaidizi wa Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali akiifahamisha Kamati kuhusu uhakiki wa hoja zilizobaki kama ifuatavyo¹⁹:-

Nukuu:-

"...Mheshimiwa Mwenyekiti, tumepokea majibu ya Afisa Masuuli ambayo tuliletewa tarehe 13 Agosti, 2024 kuonesha vituo ambavyo vimeshapelekwa hivyo vifaa. Kwa hiyo, kutokana na muda hatukuwa tumeweza kufanya uhakiki, tumesema tutafanya uhakiki wakati ambapo tunafanya ukaguzi..."

Mwisho wa Nukuu.

---

¹⁹ Rejea Majadiliano ya Kamati, Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard), Kikao cha Tisa Tarehe 16, Agosti, 2024.

Mheshimiwa Spika, mathalani, kwa hoja ya ukaguzi iliyohusu baadhi ya vifaa kutonunuliwa, Afisa Masuuli aliwasilisha ushahidi wa nyaraka ya makubaliano yaliyofikiwa kati ya Serikali na Wafadhili ili kuhakikisha mradi unakamilika kama ilivyopangwa katika eneo la manunuzi ya vifaa. Vilevile MSD iliwasilisha maelezo na nyaraka za mawasiliano kati yake na TAMISEMI kubadili vifaa tiba vilivyosalia vya **Sh. 13,370, 406,159.96** ili vinunuliwe kwa kuzingatia fedha iliyokuwa imebaki kwenye akaunti. Hivyo, kwa sasa vifaa mbadala vimeshanunuliwa na kusambazwa. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu Mavere Tukai, Mkurugenzi Mkuu wa MSD, akifafanua kuhusu hoja hii mbele ya Kamati kama ifuatavyo²⁰:-

Nukuu:-

"...Mheshimiwa mwenyekiti, mwaka huu mwezi wa sita, wa tano na wa saba kwa kushirikiana na TAMISEMI tulifanya ziara kwenye kanda nyingi. Tulifanya kwenye Mikoa 23. Tulikuwa tunashirikiana na kurugenzi ya afya na lishe TAMISEMI mojawapo ya ajenda ilikuwa ni kuangalia ambacho hakijawa installed, ni kwa nini hakijawa installed, na nini kifanyike kuharakisha..."

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, kwa msingi uleule, utekelezaji wa majibu ya hoja hii pia itahakikiwa na CAG katika ukaguzi unaoendelea. Aidha, Afisa Masuuli alifafanua kwamba, TAMISEMI inashirikiana na MSD kuhakikisha vifaa vinapelekwa katika maeneo husika na endapo kunatokea vituo vinajirudia au kuhitajika mabadiliko ya mgao, MSD inaomba ridhaa

---

²⁰ Rejea Majadiliano ya Kamati, Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard) Uk. 94, Kikao cha Tisa, Tarehe 16 Agosti, 2024.

kutoka kwa mamlaka husika²¹.Kuhusu hoja ya baadhi ya vifaa kutotumika, Afisa Masuuli alifahamisha Kamati kuwa wameongeza watumishi katika kada zenye wataalamu wachache (rare cadres) kama vile radiolojia.Aidha, mafunzo yamefanyika kwa watumishi 35 ya matumizi ya X ray ya kisasa aina ya GXR – C52.

2.4 Uchambuzi wa Hoja za Ukaguzi Zinazotokana na Usimamizi wa Mikataba

Mheshimiwa Spika, usimamizi wa mikataba (contract management) ni mchakato wa kusimamia utekelezaji wa mikataba ili kuhakikisha kuwa kila upande unafuata masharti yaliyowekwa katika mkataba.

Mheshimiwa Spika, usimamizi wa mikataba unahusisha hatua kadhaa muhimu kama vile, hatua ya kwanza ya uandaaji wa mikataba, uthibitishaji wa mikataba, kusimamia utekelezaji wa mikataba, kuhifadhi nyaraka za mikataba, kufanya marekebisho katika mkataba, kutatua migogoro na kufunga mikataba.

Mheshimiwa Spika, usimamizi mzuri wa mikataba ni muhimu ili kuhakikisha kuwa kuna uwazi, uwajibikaji, na ufanisi katika utekelezaji wa makubaliano kati ya pande zinazohusika. Kutokana na hoja kuwa, fedha nyingi za Serikali zinatumiwa kwenye mikataba, Kamati ilichambua hoja za ukaguzi zinazohusu mikataba kwa baadhi ya Taasisi za Umma kama ifuatavyo: -

2.4.1 Mapungufu Katika Mkataba wa Makubaliano (Memorandum of Understanding) Kati ya Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR) na London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM)

---

²¹ Rejea barua ya MSD kwenda TAMISEMI ya tarehe 06 Novemba, 2023 yenye Kumb. Na. AH.227/359/01 ya mabadiliko ya vituo 67 wanufaika wa mashine ya mionzi.

Mheshimiwa Spika, Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR) iliingia Mkataba wa Makubaliano (Memorandum of Understanding) na London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM) Mwaka 2006 kwa lengo la kusaidia utafiti katika kupambana na VVU/UKIMWI, magonjwa ya ngono (STI) na masuala mengine muhimu yanayohusu afya ya jamii. Makubaliano hayo yamekuwa yakihuishwa kila baada ya miaka mitatu (03) ambapo kwa mara ya mwisho makubaliano kati ya NIMR na LSHTM yalihuishwa tarehe 26 Julai, 2022.

Mheshimiwa Spika, kupitia makubaliano hayo London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM) imekuwa ikitekeleza shughuli zake za miradi ya utafiti hapa nchini kupitia kitengo chake cha Mwanza Intervention Trials Unit (MITU) ambacho kipo kituo cha NIMR Mwanza. Aidha, katika kipindi chote cha mkataba MITU imekuwa ikiendesha shughuli zake zote za kitaalam na kiutawala chini ya LSHTM.

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kwa hesabu zilizo kaguliwa za NIMR kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2023 ilionyesha kuwa masuala ya fedha ya MITU hayakujumuishwa kwenye Taarifa ya hesabu ya NIMR, kinyume na aya ya 5.7 ya Mkataba wa Makubaliano (MOU) wa tarehe 26 Julai, 2022 inayowataka MITU kuandaa taarifa za fedha za kila robo mwaka na za mwaka mzima ambazo zitapitiwa na MITU na NIMR kituo cha Mwanza kabla ya kuzitoa kwa wahusika.

Mheshimiwa Spika, kupitia uchambuzi wa taarifa ya CAG, Kamati ilibaini kuwa Mkataba wa Makubaliano (MOU) unakinzana na Sheria mama iliyoanzisha NIMR. Kwa mujibu wa kifungu cha 6(1) cha Sheria ya NIMRI, Baraza la NIMRI linawajibika kusimamia utekelezaji wa majukumu na usimamizi wa masuala yote yanayohusu NIMRI. Aidha, kifungu cha 4.1 cha Mkataba wa makubaliano (MOU) Serikali imetoa mamlaka ya

uendeshaji wa MITU kwa Bodi ya Usimamizi ya MITU, ambayo itaendesha shughuli zake chini ya usimamizi wa Baraza la NIMR.

Mheshimiwa Spika, Bodi ya usimamizi wa MITU inaundwa na maafisa waandamizi watatu (03) kutoka NIMRI, muwakilishi mmoja kutoka Wizara ya Afya na Wajumbe watano (5) kutoka London School of Hygiene and Tropical medicine (LSHTM) ambapo Mwenyekiti wa Bodi ya Usimamizi huchaguliwa miongoni mwa Wajumbe kutoka LSHTM.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa Wajumbe wa NIMR wanaoingia kwenye Bodi ya usimamizi ya MITU ndio wanaotakiwa kusimamia utendaji wa MITU hivyo inapelekea mgongano wa maslahi kati ya MITU na NIMR. Naomba kunukuu sehemu ya maelezo ya Ndugu Said S. Aboud Mkurugenzi Mkuu wa Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadam (NIMR)²² mbele ya Kamati kama ifuatavyo: -

Nukuu: -

"...Niseme ambacho nilicho-observe, kwanini tumefika hapa kwenye MITU sababu kubwa tatu, MOU iliyosainiwa nasema ni MOU mbovu na inakinzana na Sheria mama iliyoanzisha NIMR kwa sababu DG hawezi kukaa kwenye Bodi ile ni project wale wanatakiwa kuwajibika kwa Accounting Officer. Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini la pili, hawa washirika wetu wa maendeleo (London school) wamekuwa na non-compliance. Kuna vitu viko wazi lakini hawataki kuvifuata na labda kwa maslahi yao binafsi kwa hiyo non-compliance hiyo tumeiona.

---

²² Rejea Taarifa Rasmi za Bunge (Hansard), Kikao cha Tarehe 07 Agosti, 2024.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini sababu ya tatu; vile vile lazima tukubali ukweli sisi NIMR hatukuwa tukifuatilia kwa karibu utekelezaji wa ile MOU tuliyosaini. Kwahiyo, nadhani tuliiachia kwa kipindi cha miaka 17 iendelee basi mambo yanaendelea lakini Sheria, taratibu, Kanuni na miongozo ya Serikali of course ilikuwa imevunjwa. Kwahiyo baada ya kuligundua hilo tukaanza kuchukua hatua mbali mbali kwa sababu mfano; hatujui nini kinachoendelea na wana-operate kama Taasisi inayojitegemea. Kwahiyo, tuliwaandikia wa-submit financial statements zao ilikuwa ni barua ya tatu, nina ushahidi wa barua tatu hapa tumewaandikia lakini wamekuwa non-compliant. Hata hivyo nimewaandikia tena kuwakumbusha bado mpaka saa hizi. Jana wameniletea barua ya kuomba extension ya ku-submit financial statement kwahiyo ndio hiyo niliyokuwa nasema non-compliant, hawa-comply na kile ambacho tumekubaliana ingawa of course vile vile na MOU yenyewe ina changamoto nyingi inakinzana na Sheria mama.

Mwisho wa nukuu.

Mheshimiwa Spika, dosari zilizopo katika MOU hiyo kama ilivyo bainishwa hapo awali imesababisha athari zitokanazo na uendeshaji wa shughuli za MITU kama ifuatavyo: -

- a) Kuikosesha Serikali mapato kutokana na kwamba MITU imekuwa ikiendeshwa kama Kampuni binafsi na kutumia mali za Taasisi ya NIMR bila kulipa gharama zinazostahili mfano magari yanayokodishwa na kulipa tozo (mileage fees) na pango la jengo;

- b) Kutokufikiwa kwa malengo ya uanzishwaji wake ikiwa ni pamoja na kuboresha zaidi tafiti za afya zinazo fanyika nchini Tanzania kwa kutoa programu za mafunzo katika majaribio ya kitabibu na nyanja zinazohusiana na afya ya jamii pamoja na kuifanya MITU kama sehemu ya kituo cha NIMR Mwanza na Kituo cha Umahiri katika utafiti wa magonjwa ya VVU/UKIMWI, magonjwa ya ngono (STI) na afya ya jamii kwa ujumla; na
- c) Kumekuwepo na ushindani kati ya NIMR na MITU katika kutafuta fedha za ufadhili wa Miradi ya Utafiti, hii ni kinyume na makubaliano ambapo moja ya malengo ya uanzishwaji wa MITU ilikuwa ni kuisaidia NIMR na kuijengea uwezo iweze kupata miradi kutoka kwa washirika wa maendeleo.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia hoja ambazo Kamati imebaini, ni dhahiri kwamba Mkataba wa Makubaliano (MOU) uliosainiwa una mapungufu hivyo kupelekea utekelezaji wake kuwa na changamoto ambazo zimepelekea kutokufikiwa kwa malengo yaliyokusudiwa. Kutokana na dosari za MOU hiyo, Kamati imetoa mapendekezo ya maboresho katika sehemu ya tatu ya taarifa hii.

2.4.2 Ongezeko la Deni Ambalo TPDC Anaidai TANESCO Kiasi cha Sh. Bilioni 713

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ambalo linatakiwa kufanyiwa kazi ni ongezeko la deni ambalo TPDC anaidai TANESCO kutokana na kutolipwa ankara za mauzo ya gesi kiasi cha **Sh.713,582,336,783.3** kutoka kiasi cha **Sh.579,055,076,254.6** zilizoripotiwa mwaka 2021/22, ikiwa ni ongezeko la 23%.

Mheshimiwa Spika, kama ambavyo uchambuzi wa Kamati ulivyobainisha hapo juu, ongezeko hili la deni linaharibu taswira ya

vitabu vya hesabu vya TANESCO. Hivyo, kunatakiwa jitihada madhubuti za Serikali ili kusaidia ulipaji wa madeni haya.

Mheshimiwa Spika, katika kuthibitisha hoja ya kuwa deni hili ni changamoto kubwa kwa TANESCO, CAG aliifahamisha Kamati kuwa kwa kuzingatia mapato ya mauzo ya umeme ya TANESCO kwa mwaka ambayo yanafikia wastani wa **Sh. Trilioni 1.93**, ingewalazimu TANESCO kutumia asilimia 37 ya mapato yake ya mwaka kulipa deni la TPDC, hivyo shughuli nyingine za TANESCO zingethirika.

Mheshimiwa Spika, kwa hoja hii, Kamati ilikutana na Bodi na Menejimenti ya TANESCO tarehe 08 Oktoba Dodoma ili kupata maelezo ya hoja ya deni la TPDC. Uongozi wa TANESCO uliifahamisha Kamati kuwa kwa sasa umeanza kulipa TPDC kiasi cha **Sh. Bilioni 54** kwa mwezi ili kupunguza deni hilo. Aidha, ufafanuzi wa ziada ulitolewa kuwa ndani ya kipindi cha miaka mitatu (3) kuna uwezekano wa kumaliza deni hilo.

2.5 Uchambuzi wa Hoja za Ukaguzi Zinazotokana na Dosari Katika Usimamizi wa Matumizi

Mheshimiwa Spika, usimamizi wa matumizi unahusu jinsi rasilimali, hasa fedha, zinavyotumika kwa ufanisi, uwajibikaji, na uwazi katika Taasisi za Umma. Katika Sekta ya Umma, usimamizi wa matumizi ni muhimu ili kuhakikisha kuwa fedha za umma zinatumika kulingana na mipango iliyowekwa na malengo ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, maeneo ya msingi ambayo Kamati ilijielekeza katika hoja za usimamizi wa matumizi ni pamoja na uzingatiaji wa bajeti, uwajibikaji, ukaguzi wa ndani, uwazi na tathmini ya matokeo ya matumizi husika. Kufuatia maelezo hayo, naomba kulifahamisha Bunge

lako Tukufu hoja zinazotokana na usimamizi wa matumizi kwa baadhi ya Taasisi za Umma kama ifuatavyo: -

2.5.1 Kutokuwepo Mfumo Thabiti wa Udhhibiti wa Matumizi ya Mafuta ya Magari Katika Shirika la TANESCO

Mheshimiwa Spika, taarifa ya fedha ya TANESCO kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni, 2023 iliripoti matumizi ya kiasi cha **Sh.32,092,836,575.80** ikiwa ni gharama ya mafuta ya magari. Gharama hizi zilitumika kuhudumia jumla ya magari 1,774 yanayomilikiwa na TANESCO kwa shughuli za kila siku.

Mheshimiwa Spika, kupitia uchambuzi wa taarifa ya CAG, ilibainika uwepo wa gharama za juu za matumizi ya mafuta zinatokana na kutokuwepo mfumo thabiti unaotumika kufuatilia matumizi ya mafuta na umbali ambao magari yanatembea badala yake TANESCO inategemea vitabu vya kumbukumbu (log books) kama nyenzo ya kudhibiti matumizi ya mafuta.

Mheshimiwa Spika, kupitia uchunguzi uliofanywa kwenye Kitengo cha Usafiri na ripoti ya mafuta ya kila gari kwa mwaka ilibainika kutokuwepo mfumo mmoja wa ufuatiliaji matumizi ya mafuta na umbali wa gari ili kuwezesha ufuatiliaji na utendaji wa magari. Hali hii ilichangiwa na matumizi ya vitabu vya kumbukumbu (log book) ambayo sio nyenzo madhubuti ya kudhibiti matumizi ya mafuta kwa kuwa inaweza kuandikwa kwa utashi na matakwa binafsi ya mhusika.

Mheshimiwa Spika, vilevile taarifa ya ukaguzi ilifafanua kuwa Menejimenti ya TANESCO ilifanya jitihada za kupata mzabuni wa kusimika mfumo wa usimamizi wa magari (car tracking system) ambao ulijumuisha moduli ya mafuta. Hata hivyo, ilibainika baadaye kuwa mzabuni alishindwa kutimiza matarajio na wajibu kwa mujibu wa

mkataba ambapo mfumo huo haukufanya kazi ipasavyo. Hivyo, kwa sasa Menejimenti ya TANESCO imeamua kuanzisha taratibu za kusitisha mkataba na kununua mfumo mpya wa kudhibiti matumizi ya mafuta.

2.5.2 Hasara ya Shilingi Bilioni 3.266 Katika Hospitali ya Benjamin Mkapa Kutokana na Kukataliwa Madai ya NHIF

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kupitia na kuchambua taarifa ya hesabu zilizokaguliwa za Hospitali ya Benjamin Mkapa (BMH) kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni, 2023. Mojawapo ya masuala yaliyojitokeza lilikuwa ni suala la hasara ya **Sh. Bilioni 3.266** iliyotokana na kukataliwa kwa madai ya Hospitali kutoka Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF).

Mheshimiwa Spika, Ripoti ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) ilibainisha sababu zilizopelekea kukataliwa kwa madai hayo kuwa ni kama ifuatavyo: -

- a) Kushindwa kutimiza matakwa ya Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na Mwongozo wa viwango vya matibabu; na
- b) Utofauti wa bei za matibabu kati ya Hospitali ya Benjamin Mkapa (BMH) na bei zilizo ainishwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) kulingana na mwongozo wa matibabu.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kufanya mahojiano na Afisa Masuuli wa Hospitali ya Benjamin Mkapa tarehe 17 Oktoba, 2024 ili kupata ufafanuzi wa hoja hii. Afisa Masuuli aliieleza Kamati kuwa sababu zilizopelekea kukataliwa kwa madai hayo ilikuwa ni pamoja na mapungufu katika uandaaji wa nyaraka za malipo na kutokuwa na uelewa sahihi kwa baadhi ya watumishi waliokuwa wanashughulikia nyaraka za malipo yaliyopelekwa kwenye Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF).

Mheshimiwa Spika, Vilevile ufafanuzi ulitolewa kuwa, utofauti wa bei kwa baadhi ya huduma zilizotolewa na ile ya kwenye mwongozo wa matibabu na mapungufu katika kutunza kumbukumbu za wateja waliohudumiwa ambayo yalipelekea baadhi ya madai kukosa viambatisho vinavyo hitajika.

Mheshimiwa Spika, pamoja na maelezo yaliyotolewa, Kamati imeendelea na hoja hii ili kuweza kuitolea mapendekezo. Msingi wa hoja ya Kamati unatokana na uwepo wa madai mengi kwa hospitali nyingi hapa nchini kukataliwa na NHIF kwa mazingira kama ya Hospitali ya Benjamin Mkapa. Hivyo, kuna umuhimu wa eneo hili kufanyiwa kazi kwa kina.

2.5.3 Matumizi ya Sh. 257,334,800 Kukarabati Mgodini wa Kiwira Bila Kuanza Uzalishaji

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ambalo Kamati ilifanya uchambuzi katika suala la usimamizi wa matumizi linahusu ukarabati wa Mgodini wa Kiwira. Mnamo Mwaka 2022, Shirika la Madini la Taifa (STAMICO) lilifanya ukarabati mkubwa wa Mgodini wa Kiwira kwa kutumia **Sh.257,334,800.**

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, wakaguzi walitembelea mgodini huo 28 Agosti, 2023 na kukutashughuli za mgodini zilikuwa hazijaanza kufanyika. Aidha, hadi wakati ukaguzi huu unakamilika, shughuli za ukarabati zilikuwa zimekamilika kwa asilimia 90.

Mheshimiwa Spika, ufafanuzi uliotolewa na STAMICO ni kuwa, walikuwa hawajaanza shughuli za uzalishaji kwa sababu za kibajeti hivyo kuwa na changamoto ya mitambo ya uchorongaji (hydraulic props). Hivyo, ni maoni ya CAG kuwa kuendelea shughuli za uchorongaji kutofanyika kunaweza kusababisha uharibifu zaidi wa mgodini na hivyo kutopata thamani ya fedha za umma zilizotumika katika ukarabati.

2.6 Uchambuzi wa Hoja za Ukaguzi za Ujumla Zinazohusu Uzingatiaji wa Sheria, Taratibu na Kanuni (Compliance Audit Issues)

Mheshimiwa Spika, eneo la mwisho la uchambuzi wa Kamati katika Taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ulijikita katika masuala ya ujumla yanayohusu uzingatiaji wa Sheria, Taratibu na Kanuni. Katika eneo hili, Kamati ilibaini hoja za ukaguzi katika maeneo yafuatayo: -

2.6.1 Baadhi ya Wizara, Idara na Taasisi za Serikali Kutozingatia Mwongozo wa Wizara ya Fedha Katika Utunzaji wa Mali za Serikali kwenye Mfumo wa Kielektroniki (GAMIS)

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Fedha Kupitia Waraka wa Hazina Na.2 wa Mwaka 2021/2022 ilitoa mwongozo kuhusu usimamizi wa mali za Serikali kwa kutumia Mfumo wa Kielektroniki (*Government Asset Management Information System-GAMIS*).

Mheshimiwa Spika, dhumuni la mwongozo huo ilikuwa kuwafahamisha Maafisa Masuuli wote kuhusu utumiaji wa Mfumo wa GAMIS na kushughulikia suala la uhuishaji wa muda wa uhai wa mali uliobaki (estimated remaining economic life -EREL) kama ilivyoelekezwa kwenye Mwongozo wa Usimamizi wa Mali za Umma wa Mwaka 2019 (PAMG).

Mheshimiwa Spika, hatua hii ya Serikali ililenga kuhakikisha taarifa za mali za Serikali zinakuwa sahihi muda wote na zinatunzwa kwenye Mfumo wa GAMIS na mali hizo zinatumiwa kufungia hesabu za Taasisi zote za Umma. Katika kutekeleza maelekezo haya Maafisa Masuuli walipaswa kuhakikisha masuala yafuatayo: -

- a) Mali za fungu husika zinahesabiwa kila mwisho wa mwaka na taarifa kuhakikiwa na Msimamizi wa Mali za Serikali;

- b) Taarifa ya uhuishaji wa muda wa uhai wa mali uliobaki, inaandaliwa kwa kutumia fomati inayoonekana kwenye jedwali lililoambatishwa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na uwepo wa Waraka huo, Kamati imebaini changamoto ya utunzaji wa kumbukumbu za mali za Serikali, kukosekana kwa taarifa sahihi za mali za Serikali na kuwepo kwa upungufu wa taarifa za mali zinazotumika katika uandaaji na ufungaji wa hesabu za Serikali kwa kuzingatia viwango.

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa Wizara, Idara na Taasisi za Serikali ambazo zilifunga hesabu kwa kutumia thamani tofauti na iliyopo katika Mfumo wa GAMIS. Mchanganuo wa Taasisi hizo, jumla ya mali, thamani ya mali na tofauti iliyopo katika Mfumo wa GAMIS umechambuliwa katika Jedwali Na. 2.6 hapa chini.

Jedwali Na. 2.6: Mchanganuo wa Taasisi na Uzingatiaji Wake Katika Mfumo wa GAMIS.

N a.	Jina la Taasisi	Jumla ya mali zenye thamani	Thamani inayoonekana kwenye GAMIS mpaka Juni, 2023 (TZS)	Thamani ya mali (PPE) Iliyotumika kufuanga hesabu mpaka Juni, 2023 (TZS)	Tofauti (TZS)
1.	Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)	192	3,694,861,287.38	360,227,562,869.00	356,532,701,581.62
2.	Shirika la Reli Tanzania (TRC)	22,313	845,071,977,394.29	9,253,679,974,000.00	(8,408,607,996,605.71)
3.	Kituo cha Mikutano cha Kimataifa Arusha (AICC)	12,037	295,284,942,747.00	-	(295,284,942,747.00)
4.	Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (CPB)	473	39,758,268,857.11	57,946,577,979.00	(18,188,309,121.89)
5.	Wakala wa Mabasi yaendayo haraka (DART)	1024	136,686,703,160.72	183,523,746,542.00	(46,837,043,381.28)
6.	Wizara Ya Elimu, Sayansi na Teknolojia-fungu 46	24,327	595,608,126,358	543,461,556,000	(52,146,570,358)
7.	Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA)	3573	93,585,246,051.93	50,756,805,987.00	42,828,440,064.93
8.	Bonde la Mto Rufiji	63	1,290,124,143.07	14,776,053,596.53	(13,485,929,452.46)
9.	Jeshi la Uhamiaji Tanzania-fungu 93	857	30,062,876,629.05	197,063,301,431.61	(167,000,424,802.56)
10.	Wizara ya Mambo Ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki-fungu 34	4307	80,159,650,464.54	413,632,542,464.00	(333,472,891,999.46)
11.	Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF)	1	400,000,000	11,061,439,000	(10,661,439,000)
12.	Msajili wa Hazina (TR)-fungu 07	1,847	36,647,799,625.37	54,421,915,945.82	(17,774,116,320.45)
13.	Mamlaka ya Majisafi na Usafi wa Mazingira (DUWASA)	1,646	176,976,630,498.88	220,441,342,000	(43,464,711,501.12)
14.	Wizara ya Utamaduni Sanaa na Michezo-fungu 96	3,486	39,380,663,069.70	133,339,229,191.00	(93,958,566,121.30)
15.	Hospitali ya Rufaa ya Benjamini Mkapa	6,632	24,716,483,868.09	160,254,589,125.11	(135,538,105,257.02)
16.	Shirika la Madini la Taifa (STAMICO)	1,485	142,602,336,394.86	193,228,000,000.00	(144,679,937,014.93)
17.	Bodi ya Bonde Mto Rufiji	63	1,290,124,143.07	14,776,053,596.53	(13,485,929,452.46)
18.	Benki ya Biashara Tanzania (TCB)	19,825	81,300,036,126.77	70,413,262,000.00	10,886,774,126.77

Chanzo: Uchambuzi wa Kamati Kwenye Taarifa za Hesabu za Mafungu Mbalimbali, Oktoba, 2024.

Mheshimiwa Spika, kama inavyonekana katika Jedwali Na. 2.6 hapo juu, Wizara, Idara na Taasisi zote zilizoainishwa zilifunga hesabu kwa kutumia thamani tofauti na iliyopo kwenye Mfumo wa Gamis. Jambo hili lilifanyika kwa kutumia thamani ya juu au ya chini. Kwa msingi huo, taarifa zilizotumika kuandaa hesabu zinakuwa na dosari hasa katika eneo la la mali za kudumu (PPE). Vilevile suala hili linaenda kinyume na matakwa ya uandaaji wa hesabu kwa Viwango vya Kimataifa vya IPSAS na IFRS.

2.6.2 Changamoto ya Uzingatiaji wa Miongozo ya IPSAS Katika Kuandaa Hesabu za Baadhi ya Sekretarieti za Mikoa

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati katika taarifa ya hesabu zilizokaguliwa za baadhi ya Sekretarieti za Mikoa, ulibaini changamoto ya uzingatiaji wa masharti ya ufungaji wa hesabu bila ya kuzingatia Miongozo ya Kimataifa ya Uhasibu Katika Sekta ya Umma (IPSAS)²³.

Mheshimiwa Spika, hoja hii ilibainika katika hesabu za Sekretarieti ya Mkoa wa Mwanza, ambapo vitabu vya hesabu. (financial statements) vilisainiwa bila ya kuwa na viambatisho muhimu. Viambatisho hivyo ambavyo havikuwepo ni pamoja na maelezo ya ufafanuzi wa hesabu (notes to financial statements).

Mheshimiwa Spika, kutowasilishwa kwa ufafanuzi wa ziada wa taarifa za hesabu kunaenda kinyume na matakwa ya IPSAS 1 inayotaka taasisi za umma kuandaa hesabu timilifu. Naomba kunukuu sehemu ya mwongozo wa IPSAS 1 kama ifuatavyo:-

Nukuu:-

***"...A complete set of financial statements
comprises: Statement of financial position***

---

²³ International Public Sector Accounting Standards (IPSAS).

Statement of financial performance Statement of changes in net assets/equity Cash flow statement When the entity makes it approved budget publicly available, a comparison of budget and accrual amounts Notes, comprising a summary of significant accounting policies and other explanatory notes...

Mwisho wa Nukuu.

Mheshimiwa Spika, Sekretarieti nyingine ya Mkoa iliyobainika kuwa na changamoto ya uzingatiaji wa Kanuni za IPSAS katika uandaaji wa hesabu ni Sekretarieti ya Mkoa wa Tabora. Ukaguzi ulibaini kuwa taarifa ya ulinganisho wa Bajeti na kiasi halisi (statement of comparison of original budget and actual amount) vilionesha kutokuwepo na uhalisia kwenye utekelezaji wa miradi ya maendeleo iliyotekelezwa.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano katika ujenzi wa nyumba ya mapumziko kwa viongozi Nzega (Nzega rest House), bajeti ya mradi ilikuwa ni **Sh. milioni 700** ambapo gharama ya mradi huu ni **Sh. bilioni 1.134,** fedha zilizotumika hadi sasa ni kiasi cha **Sh. milioni 113.449** sawa na asilimia 10 na hatua ya ujenzi iliyofikiwa ni ndogo. Kwa msingi huo, taswira halisi ya vitabu vya hesabu havikuzingatia ipasavyo miongozo na viwango vya Kimataifa katika Sekta ya Umma.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

3.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia uchambuzi wa Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kuhusu ukaguzi wa hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa Mwaka wa Fedha unaoishia tarehe 30 Juni, 2023, Kamati ina maoni na mapendekezo kama ifuatavyo: -

3.2 Maoni

Mheshimiwa Spika, maoni ya Kamati yamezingatia jukumu la Bunge kuwa chombo mahsusi cha usimamizi wa matumizi ya fedha za umma. Kwa mantiki hiyo, Kamati ina maoni ya ujumla yafuatayo: -

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni ya jumla kuwa bado kuna changamoto kwa Taasisi za Serikali zinazohusika na jukumu la ukusanyaji wa mapato ya Serikali hivyo kusababisha kutofikiwa malengo ya ukusanyaji wa mapato ya Serikali. Hali hii imeendelea kuongezeka kwa Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira hapa nchini. Hali kadhalika, Kamati ina maoni kwamba, masuala ya utawala bora, mifumo ya udhibiti wa ndani na usimamizi wa vihatarishi ni maeneo ambayo yanachangia upotevu wa mapato ya Serikali, hivyo yanatakiwa kufanyiwa kazi ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, vilevile Kamati ina maoni kwamba baadhi ya Taasisi za Umma zimekuwa hazizingatii Sheria, Kanuni, Taratibu na Miongozo muhimu inayohusu usimamizi wa fedha za umma hali inayochangia matumizi yenye dosari katika matumizi ya fedha za umma. Ni maoni ya Kamati kuwa Sekretarieti za Mikoa zina changamoto

katika uzingatiaji wa Miongozo ya Uhasibu Katika Sekta ya Umma (IPSAS), hivyo ni muhimu mamlaka husika zikatatua changamoto hii.

3.3 Mapendekezo

Mheshimiwa Spika, mapendekezo ya Kamati yametolewa kwa kuzingatia ukubwa wa athari ya hoja inayohusika, matokeo yenye kuambatana na hoja husika, uwezekano wa hoja kujirudia na hatua zinazotakiwa kuchukuliwa kushughulikia hoja husika. Mapendekezo ya Kamati yanapatikana pia katika **Randama ya 1** iliyoambatishwa na taarifa hii. Mapendekezo ya Kamati ni kama ifuatavyo: -

3.3.1 Kuhusu Kutofikiwa Lengo la Ukusanyaji wa Mapato Kupitia Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) Kwa Kiasi cha Sh. Trilioni 1.069

KWA KUWA, Taarifa ya Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) imebainisha nakisi ya kiasi cha **Sh. Trilioni 1.069** cha mapato ambayo hayakukusanywa na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) kwa mwaka wa fedha 2022/2023 kutokana na mapungufu mbalimbali ikiwa ni pamoja na changamoto za mifumo ya kodi, mizigo inayotakiwa kusafirishwa kwenda nje ya nchi na badala yake inatumika hapa nchini bila kulipiwa kodi, kutowasilishwa kwa wakati ritani za kodi kwa wakati na dosari katika ushughulikiaji wa mashauri ya kikodi;

NA KWA KUWA, Kutofikiwa lengo la ukusanyaji wa mapato kunaikosesha Serikali mapato stahiki na hivyo kupunguza uwezo wa Serikali kuwa na rasilimali za kutosha kutimiza majukumu yake;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Mamlaka ya Mapato Tanzania ikamilishe maboresho ya ujenzi na usimikaji wa mifumo ya ukusanyaji wa mapato ili kuondokana na

changamoto kwenye taarifa zinazopatikana kwenye mifumo iliyokuwa inatumika hapo awali. Aidha, TRA iendelee na kukamilisha zoezi la kusafisha taarifa za kwenye mifumo (Data clean up exercise) ili kuondoa changamoto ya uwepo wa taarifa zisizo sahihi za walipa kodi;

- b) TRA ikamilishe zoezi la kutambua na kusajili idadi halisi ya walipa kodi waliopo hapa nchini ili kuwezesha kutambua kila aina ya kodi na kiasi kinachotakiwa au kinaweza kukusanywa kutoka kwa walipakodi husika. Aidha, TRA ihuishe kanzi data ya walipakodi (Tax base) ili kupata uhalisia wa mwenendo wa ukusanyaji wa kodi na kupanua wigo wa kodi; na
- c) TRA ianze kuandaa hesabu zake za kila mwaka kwa kutumia mfumo (Revenue statements and financial statements) ili kuondoa uwezekano mkubwa wa kuwa na makosa ambayo huathiri taswira halisi (Fair view) ya vitabu vya hesabu.

3.3.2 Kuhusu Deni Ambalo TANESCO inadaiwa na Kampuni ya TPDC

KWA KUWA, Taarifa ya CAG imebainisha uwepo wa deni la kiasi cha **Sh. Biloni 713** ambalo TANESCO inadaiwa na Kampuni ya TPDC;

NA KWA KUWA, Deni hilo lina matokeo hasi katika matumizi ya fedha za umma kama ifuatavyo: -

- a) Ongezeko la malipo ya riba kubwa kwa kuchelewa kulipa deni kwa wakati hali inayoongeza changamoto ya madeni kwa TANESCO; na
- b) Kuathiri hali ya kifedha na ukwasi ya TPDC hivyo kupunguza ufanisi wa kiutendaji kazi wa TPDC.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) TANESCO iandae na kutekeleza kikamilifu mkakati na mpango wa malipo (payment schedule) ili kuhakikisha malipo ya deni la TPDC yanafanyika kwa wakati, hali itakayoepusha ukuaji wa deni; na
- b) TANESCO ishirikiane kikamilifu na TPDC katika kusuluhisha ankara zinazobishaniwa, na kuhakikisha ankara zote ambazo hazijalipwa zinazohusiana na TPDC zinatatuliwa ipasavyo kwa mujibu wa makubaliano.

3.3.3 Kuhusu Ukaguzi Maalum wa Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu

KWA KUWA, Ukaguzi Maalum wa Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu umekamilika na kubaini changamoto kadhaa katika mchakato mzima wa ugharimiaji, upangaji, utoaji na urejeshaji wa mikopo ya wanafunzi wa Elimu ya Juu hapa nchini inayotolewa na Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB);

NA KWA KUWA, Matokeo ya Ukaguzi Maalum yameainisha hoja mbalimbali kuhusu matumizi ya fedha za umma katika maeneo kadhaa ikiwa ni pamoja na;

- a) Bodi kutokidhi mahitaji ya kifedha kwa wahitaji wa mikopo kwa kiasi cha **Sh. Bilioni 198.9** kwa kipindi chote ambacho mawanda ya ukaguzi yalizingatia;
- b) Baadhi ya wanafunzi kupewa mikopo isivyostahili; ambapo baadhi walipewa kiwango kikubwa au chini ya mahitaji waliyoomba; na
- c) Kutokusanywa kwa mikopo ya **Sh. Trilioni 2.2** ambayo imekwishatolewa hadi sasa;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Baada ya kukamilika mapitio ya uendeshaji wa Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu yanayoendelea, Serikali iangalie uwezekano wa kuifanya Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu

ya Juu kuwa Mfuko ili kuipa uwezo wa kupata vyanzo vya ziada vya fedha ikiwemo kuweza kuwekeza kwa faida na kujenga uwezo stahimilivu kukopesha wanafunzi wengi wenye uhitaji ambao mahitaji yanaongezeka mwaka hadi mwaka;

- b) Serikali na Bodi iweke utaratibu ambao utahakikisha wanafuzi wote wanaoomba mikopo ya Elimu ya Juu na waliopo vyuoni ambao hawana Namba ya Kitambulisho cha Taifa (NIDA) wapatiwe, ili kurahisisha taratibu za uombaji na wepesi wa utambuzi wakati wa urejeshaji wa mikopo;
- c) Serikali iendeele kutilia mkazo kuunganishwa kwa mifumo ya kieletroniki kwa Taasisi zote za Umma ili kurahisisha zoezi la kuwabaini wanufaika wote wa Mikopo ya Elimu ya Juu na kuongeza ufanisi kwenye urejeshaji wa mikopo; na
- d) Kwa kuzingatia hali ya makusanyo ya Mikopo ya Elimu ya Juu iliyoiva kutoka kwa wanufaika, Serikali kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia inashauriwa kutoa maagizo kwa wadau wote kusaidia shughuli za urejeshaji wa mikopo ya HESLB kwa kuweka kigezo cha hali ya mikopo wa muombaji wa nyaraka/kibali cha utoaji huduma kama sharti la awali kabla ya kutoa nyaraka za kisheria.

3.3.4 Kuhusu Kuiimarisha na Kuijengea Uwezo Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (OWMS)

KWA KUWA, Taarifa ya CAG imefafanua kwamba Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali imekuwa ikipata changamoto katika utekelezaji wa majukumu yake. Changamoto hizo ni pamoja na bajeti isiyotosheleza, gharama kubwa za uendesaji na usimamizi wa mashauri ya usuluhishi na baadhi ya Taasisi za Serikali kutozingatia masharti ya uvunjaji wa mikataba waliyoingia;

NA KWA KUWA, Changamoto hizo zimekuwa na athari ya kifedha kwa Serikali hasa Serikali inaposhindwa katika mashauri husika na kutakiwa kulipa kiasi kikubwa cha fedha;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Serikali ihakikishe wigo wa Bajeti wa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (OWMS) unaongezeka ili kuboresha mazingira ya kazi na ubora wa huduma zitolewazo na Ofisi hiyo;
- b) Serikali iwajengee uwezo Mawakili kwa kuwapatia mafunzo katika maeneo maalum ya kimkakati;
- c) Serikali iweke utaratibu ambao utawezesha Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (OWMS) kushiriki kikamilifu katika hatua za awali za uingiaji na utekelezaji wa mikataba inayoingwa na Wizara, Idara na Taasisi za Serikali ili kuikinga Serikali na hasara zinazotokana na Serikali kushtakiwa kwenye kesi za madai; na
- d) Serikali ihakikishe masuala ya uwekezaji yanasimamiwa ipasavyo kwa mujibu wa Sheria na Mikataba inayokuwa imeingwa ili kuepusha madai makubwa kwenye maeneo hayo.

3.3.5 Kuhusu Mkataba wa Makubaliano (Memorandum of Understanding) Kati ya Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR) na London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM)

KWA KUWA, uchambuzi wa Kamati umebainisha dosari katika utekelezaji wa Mkataba wa Makubaliano (Memorandum of Understanding) ulioingwa kati ya Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR) na London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM);

NA KWA KUWA, Dosari katika utekelezaji wa Mkataba wa Makubaliano zimekuwa na matokeo yafuatayo: -

- a) Kutofikiwa kwa lengo la awali la makubaliano husika; na
- b) Ukiukwaji wa utekelezaji wa makubaliano hivyo kuwepo uwezekano wa mapato ya Serikali kupotea.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Serikali ifanye mapitio ya Mkataba wa Makubaliano husika ili kuhakikisha yanazingatia Sheria mama ya NIMR na kwa kuzingatia maslahi mapana ya Taifa; na
- b) NIMR ihakikishe hesabu za kila robo mwaka na za mwaka za kituo cha Mwanza Intervention Trials Unit (MITU – Mwanza) zinaandaliwa na kupitiwa kwa pamoja kisha ziwasilishwe kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa ukaguzi.

3.3.6 Kuhusu Kukataliwa Madai ya Hospitali Yanayopelekwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)

KWA KUWA, Uchambuzi wa Kamati katika Taarifa ya CAG umebaini changamoto ya kukataliwa baadhi ya madai yanayopelekwa na hospitali hususan Hospitali ya Benjamin Mkapa, kwenda Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya. Madai haya hukataliwa kutokana na sababu mbalimbali kama upungufu wa nyaraka, kughushi nyaraka na makosa ya kiuandishi;

NA KWA KUWA, Athari zitokanazo na kukataliwa kwa madai hayo ni pamoja na kupunguza uwezo wa hospitali kutoa huduma kwa kukosa fedha za kununua vifaa tiba na dawa, kulipa stahiki za watumishi na kulipia huduma za msingi kama umeme na maji;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kwa kushirikiana na hospitali waboreshe utaratibu uliopo wa uandaaji wa nyaraka sahihi na utaratibu mzuri wa malipo ili kuhakikisha kwamba madai ni sahihi, ikijumuisha uhakiki wa nambari za malipo, kutoa maelezo ya wazi ya huduma zitolewazo na kutunza rekodi sahihi za wagonjwa;
- b) NHIF iendelee kutoa mafunzo na elimu ya mara kwa mara kwa watumishi wa kada ya afya kuhusu Kanuni na Miongozo ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na utaratibu wa malipo ili kusaidia kupunguza makosa na kuboresha taarifa;
- c) NHIF ianze mchakato wa mapitio (review) ili kubaini madai yaliyo sahihi na madai yasiyo sahihi. Hii inatakiwa kujumuisha mawasiliano thabiti na watoa huduma husika ili kuthibitisha uhalali wa madai hayo kabla hayajawasilishwa NHIF na kukataliwa; na;
- d) Kuanzishwe mfumo utakaoweza hospitali kupata mrejesho wa madai yaliyokataliwa na Mfuko kwa wakati ili kuweza kufanya marekebisho kwa wakati na kuyapeleka kwa muda unaoruhusiwa kisheria.

3.3.7 Kuhusu Umiliki na Uendeshaji wa Kiwanda cha Utengenezaji Madawa cha Keko (KPI)

KWA KUWA, Taarifa ya ukaguzi wa hesabu za Kiwanda cha Madawa Keko umebani mapungufu katika ufanisi wa shughuli za kiwanda;

NA KWA KUWA, Kukosekana ufanisi katika shughuli za Kiwanda cha Madawa Keko kumesababisha athari kadhaa kwa Serikali ikiwa ni pamoja na masuala yafuatayo: -

- a) Kutokamilika kwa uhamisho wa miliki ya hisa za kiwanda;
- b) Serikali kutopata faida ya kifedha kutokana na shughuli za kiwanda; na

c) Kutofikiwa malengo ya uanzishwaji wa kiwanda.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Madeni yote ya Kiwanda cha Madawa Keko yafanyiwe uhakiki wa kina ili kubaini usahihi na uhalali wake;
- b) Serikali ikamilishe mchakato wa uhamishaji wa hisa na kutiwa saini kwa nyaraka muhimu mapema iwezekanavyo;
- c) Serikali kupitia kwa Msajili wa Hazina iangalie uwezekano wa kuikabidhi KPI kiwe chini ya uendeshaji wa MSD kama kampuni tanzu; na
- d) Serikali iangalie uwezekano wa kutoa mtaji kwa ajili ya kiwanda kununua mitambo mipya ya uzalishaji wa dawa kutokana na mitambo inayotumika hivi sasa kuwa ya muda mrefu na chakavu. Hatua hii itasaidia kupunguza matumizi ya fedha za kigeni zinazotumika kununua dawa nje ya nchi.

3.3.8 Kuhusu Madeni Ambayo Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira Zinadai Kwa Taasisi za Umma

KWA KUWA, Uchambuzi wa Kamati katika hesabu za Mamlaka mbalimbali za Maji na Usafi wa Mazingira umebaini uwepo wa madeni ya ankara za maji kwa Taasisi mbalimbali za Umma. Kwa mfano DUWASA na Tanga – UWASA zinadai kiasi cha **Sh. Bilioni 1.2** na **Sh. Bilioni 2.3** mtawalia toka kwa Taasisi mbalimbali za Umma;

NA KWA KUWA, Kutokulipwa kwa madeni hayo kunaathiri shughuli za Mamlaka za Maji katika maeneo yafuatayo: -

- a) Kukosa fedha za uendeshaji kama vile matengenezo, ununuzi wa kemikali za kutibu maji, na kulipa mishahara ya wafanyakazi;
- b) Kukwamisha miradi ya maji kama vile upanuzi wa miradi ya maji, kuboresha huduma au hata kufanya ukarabati unaohitajika; na

c) kushuka kwa ubora wa huduma kwa wananchi, ikiwemo kupunguza upatikanaji wa maji safi na salama kwa matumizi ya kila siku.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: - Kabla ya Kukamilika Mwaka wa Fedha 2024/2025, Wizara ya Fedha na Wizara ya Maji ziandae na kutekeleza mkakati wa uwajibikaji ambao utawezesha ufuatiliaji wa malipo ya Taasisi za Umma kwa Mamlaka za Maji. Mkakati huu utasaidia kupata suluhisho la kudumu litalakohakisha kuwa huduma za maji zinaendelea kutolewa bila kutatizwa na madeni ya Taasisi za Serikali.

3.3.9 Kuhusu Mita za Kupima Kiasi cha Gesi Inayonunuliwa na TANESCO Kuzalisha Umeme Kwa Baadhi ya Vituo

KWA KUWA, Uchambuzi wa Kamati katika hesabu za TANESCO umebainisha kuwa kuna changamoto katika matumizi ya mita za kupima na kudhibiti kiasi cha gesi kinachonunuliwa kwa ajili ya kuzalisha umeme katika baadhi ya mitambo;

NA KWA KUWA, Kutotumika ipasavyo kwa mita hizo kunaweza kusababisha TANESCO kulipa kiasi kikubwa cha ankara za matumizi ya gesi kuliko kiasi halisi kilichotumika;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: - Ndani ya kipindi cha miezi sita (6), TANESCO wakamilishe ufungaji na upimaji wa mita za kudhibiti manunuzi ya gesi katika maeneo ambapo mita zilibainika kuwa na changamoto ya kutofanyiwa vipimo kwa mujibu wa Kanuni za WMA. Hatua hii itasaidia kutambua kiasi halisi cha gesi inayonunuliwa na kutumika, hivyo malipo yataendana na ankara halisi kwa matumizi halisi.

3.3.10 Kuhusu Uzingatiaji wa Mwongozo wa Usimamizi wa Mali za Serikali (GAMIS)

KWA KUWA, Uchambuzi wa Kamati katika hesabu zilizokaguliwa za baadhi ya Taasisi za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma umebaini uwepo wa tofauti katika ufungaji wa kumbukumbu za mali za Serikali kulingana na mali zilizopo kwenye Mfumo wa GAMIS;

NA KWA KUWA, Kutofautiana kwa thamani kwa mali za Serikali zinazoonekana kwenye Mfumo wa GAMIS kunaweza kuathiri mambo yafuatayo:-

- a) Kutoshughulikiwa ipasavyo suala ya uhuishaji wa muda wa uhai wa mali uliobaki (Estimated remaining economic life);na
- b) Kutokuwepo kwa uhakika wa usimamizi bora wa mali hizo na hivyo kusababisha matumizi yasiyo na tija na upotevu wa mali za Serikali katika Taasisi husika.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Ifikapo tarehe 30 Juni,2025, Wizara, Idara na Taasisi zote za Serikali ziwe zimeteteleza kikamilifu Waraka wa Hazina Na.2 wa Mwaka 2021/2022 kuhusu usimamizi wa mali za Serikali, kwa kuhakikisha mali zote za Serikali zimeingizwa katika Mfumo wa Kielektroniki (GAMIS) unaoratibiwa na Wizara ya Fedha; na
- b) Kwa kuzingatia masharti ya Sheria ya Usimamizi wa Fedha za Umma, Sura 348 Mlipaji Mkuu wa Serikali achukue hatua stahiki kwa Maafisa Masuuli wote watakaoshindwa kutekeleza masharti ya Waraka huo baada ya muda uliowekwa kukamilika.

3.3.11 Kuhusu Kuziwezesha Sekretarieti za Mikoa Kuweza Kuandaa Hesabu Kwa Kuzingatia Miongozo na Viwango vya Kimataifa (IPSAS)

KWA KUWA, Uchambuzi wa Kamati umebaini kutokuzingatiwa ipasavyo kwa Miongozo na Viwango vya Kimataifa vya Uhasibu Katika Sekta ya Umma (IPSAS) katika uandaaji wa hesabu kwa baadhi ya Sekretarieti za Mikoa zilizofika mbele ya Kamati Hususan, Sekretarieti ya Mkoa wa Mwanza na Sekretarieti ya Mkoa wa Tabora;

NA KWA KUWA, Kutokuzingatiwa ipasavyo kwa Viwango vya Uhasibu Katika Sekta ya Umma (IPSAS) katika kuandaa hesabu kunafanya taarifa ya Hesabu kushindwa kutoa taswira halisi ya Taasisi na hivyo kuweza kusababisha mianya ya upotevu wa fedha za Umma;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Wizara ya Fedha kupitia Ofisi ya Mhasibu Mkuu wa Serikali (AcGen) iandae mkakati maalum wa kuzijengea uwezo Idara za Fedha katika Sekretarieti za Mikoa hapa nchini ili ziweze kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Hatua hii itasaidia kuimarisha usimamizi wa fedha za Umma.

3.3.12 Kuhusu Ukaguzi Maalum wa Ugavi na Usambazaji wa Vifaa Tiba kwa ajili ya Huduma za Mama na Mtoto (CEmONC)

KWA KUWA, Taarifa ya Ukaguzi Maalum wa CAG imebainisha kuwa baadhi ya vifaa vilichelewa kununuliwa na baadhi vilikuwa vimepelekwa katika vituo ambavyo havikuwa kwenye mpango wa utekelezaji wa mradi na baadhi vilikuwa vimepelekwa kwenye vituo vilivyo kusudiwa na vilikuwa havitumiki hadi wakati ukaguzi unakamilika. Aidha, Taarifa ya CAG ilifafanua kuwa kuna maeneo ambayo bado hajakamilisha uhakiki baada ya kupokea majibu ya Serikali;

NA KWA KUWA, Kupelekwa kwa vifaa kwenye vituo amabavyo havikuwa kwenye mpango wa utekelezaji na vingine kutokutumika kwa muda mrefu kunasababisha kuchakaa kwa vifaa pamoja na Wananchi kutokupata huduma iliyo kusudiwa na hivyo kushindwa kupatikana kwa thamani ya fedha iliyotumika;

KWA HIYO BASI, Bunge liaazimia kwamba: -

- a) Wizara ya Afya kwa kushirikiana na TAMISEMI, kuhakikisha wanakamilisha ununuzi wa vifaa ambavyo bado havijanunuliwa na kuvipeleka katika vituo vilivyo kusudiwa ili kuweza kutoa huduma iliyo kusudiwa;
- b) Wizara ya Afya ihakikishe inafuatilia ukamilishaji wa mradi kama ulivyokuwa umepangwa ili thamani ya fedha iweze kupatikana na Wananchi waweze kupata huduma kwa wakati; na
- c) Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, afanye uhakiki wa kina wa majibu ya Serikali kuhusu utekelezaji wa mradi huu katika ukaguzi unaoendelea hivi sasa. Baada ya uhakiki wa majibu ya utekelezaji wa mradi, Bunge lijulishwe ipasavyo.

3.3.13 Kuhusu Bodi ya Utalii Tanzania (TTB) Kutengeneza Ankara za Malipo Nje ya Mfumo na Kutokamilika Kanuni za Sheria ya TTB, Sura, 364

KWA KUWA, Uchambuzi wa Kamati katika hesabu zilizokaguliwa za Bodi ya Utalii Tanzania (TTB) ulibaini dosari katika utoaji wa Ankara za malipo kutoka kwenye Mfumo wa Uratibu wa Maonesho na nambari za udhibiti kutoka kwa GePG. Aidha, Kamati ilibaini kutokuwepo kwa Kanuni za Sheria ya TTB ya Mwaka 2002.

NA KWA KUWA, Masuala hayo mawili yana athari kadhaa kama ifuatavyo: -

- a) Dosari katika Mfumo unaweza kuathiri ukusanyaji wa mapato ya Serikali; na
- b) Ukosefu wa Kanuni unapunguza ufanisi wa TTB kutekeleza majukumu yake.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Kabla ya kukamilika mwaka wa fedha 2023/2024, Bodi ya Utalii Tanzania (TTB) kwa kushirikiana na Mamlaka ya Serikali Mtandao (E – Government) wakamilishe maboresho ya mfumo ili uweze kusomana na Mfumo wa Malipo wa Serikali (GePG); na
- b) Mheshimiwa Waziri mwenye dhamana ya Utalii atekeleze masharti ya Sheria ya Bodi ya Utalii Tanzania, Sura,364 inayompa mamlaka ya kutengeneza Kanuni ili kusaidia utekelezaji wa Sheria ipasavyo. Kanuni hizo, mathalani Kanuni za Mabalazi wa Hiari wa Utalii ni muhimu ili kusaidia katika kuongeza makusanyo ya fedha za umma kupitia Sekta ya Utalii.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukurani

Mheshimiwa Spika, Napenda kutumia fursa hii kukushukuru wewe binafsi kwa uongozi wako. Uongozi wako umeiwezesha Kamati yangu kutekeleza majukumu yake bila vikwazo kwa kutoa maelekezo na miongozo thabiti kwa Kamati.

Mheshimiwa Spika, Nawashukuru wajumbe wote wa Kamati ya Bunge ya Hesabu za Serikali kwa kutekeleza majukumu ya Kamati hii kwa ufanisi na weledi mkubwa.

Mheshimiwa Spika, Naomba kuwatambua Waheshimiwa Wajumbe hao kama ifuatavyo: -

- 1) Mhe. Naghenjwa Livingstone Kaboyoka, Mb –
Mwenyekiti
- 2) Mhe. Japheti Ngailonga Hasunga, Mb
M/ Mwenyekiti
- 3) Mhe. Eng. Isack Aloyce Kamwele, Mb
- 4) Mhe. Joseph George Kakunda, Mb
- 5) Mhe. Stephen Lujwahuka Byabato, Mb
- 6) Mhe. Simon Songe Lusengekile, Mb
- 7) Mhe. Anton Albert Mwantona, Mb
- 8) Mhe. Kiswaga Boniventura Destery, Mb
- 9) Mhe. Juma Othman Hija, Mb
- 10) Mhe. Idarus Faina Ravia, Mb
- 11) Mhe. Jacqueline Ngonyani Msongozi Mb
- 12) Mhe. Janeth Maurice Masaburi, Mb
- 13) Mhe. Esther Nicholas Matiko, Mb

- 14) Mhe. Anatropia Lwehikila Theonest, Mb
- 15) Mhe. Condester Michael Sichalwe, Mb
- 16) Mhe. Nancy Hassan Nyalusi, Mb
- 17) Mhe. Daudi Protas Venant, Mb
- 18) Mhe. Issa Jumanne Mtemvu, Mb
- 19) Mhe. Bakar Hamad Bakar, Mb
- 20) Mhe. Emmanuel Lekishon Shangai, Mb

Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru Katibu wa Bunge Ndugu Baraka I. Leonard kwa uongozi wake wa Sekretarieti ya Bunge ambayo imeratibu na kufanikisha shughuli za Kamati kwa ufanisi mkubwa.

Mheshimiwa Spika, mwisho japo sio kwa umuhimu, Kamati inatambua na kuthamini ushirikiano mkubwa ilioupata kutoka Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi (NAOT), na kwa namna ya pekee kwa Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG), Ndugu Charles Kichere. Aidha naishukuru Wizara ya Fedha kupitia Mlipaji Mkuu wa Serikali (PMG), Mhasibu Mkuu wa Serikali (AcGen, Idara ya Usimamizi wa Mali za Serikali (DGAM), Ofisi ya Msajili wa Hazina (TRO) na Maafisa wao wote kwa ushirikiano waliotoa katika kuratibu majibu ya hoja za ukaguzi na mahojiano ya Kamati na Maafisa Masuuli.

4.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Waheshimiwa Wabunge wote kwa kunisikiliza. Naomba kutoa Hoja.

Naghenjwa Livingstone Kaboyoka, Mb

**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU
YA BUNGE YA HESABU ZA SERIKALI (PAC)**

28 Oktoba, 2024

Mchanganuo wa mashauri ya kikodi.

Mashauri ya Kikodi yaliyobaki Tanzania Bara

Idadi ya Mashauri	Mahakama ya Ruffaa		Mahakama ya Ruffaa ya Mapato ya Kodi	Bodi ya Ruffaa ya Mapato ya Kodi		Jumla	
	Sh.	Dola za Marekani		Sh.	Dola za Marekani	Sh.	Dola za Marekani
4			586,364,625.00	8,893,085,680.00	9,479,450,305.00		
6				7,528,564,872.00	7,528,564,872.00		
15	10,495,589,534.00		49,729,889,875.00	82,856,439,100.00	143,081,918,509.00		
157	60,655,103,403.00		58,129,654,062.00	417,941,067,045.00	536,725,824,510.00		2,926,107.00
398	124,426,326,016.00	3,983,358.00	115,079,098,431.00	2,409,893,268,511.00	2,649,398,692,959.00		4,238,119.00
387	9,210,118,218.00		60,630,791,328.00	7,026,039,643,845.00	7,091,880,553,390.00		12,097,500.00
967	204,787,137,171.00	3,983,358.00	284,155,798,321.00	9,953,152,069,053.00	10,438,095,004,545.00	15,278,368.00	19,261,726.00

AMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA HESABU ZA SERIKALI (PAC)

RANDAMA YA KWANZA

JEDWALI LA MAPENDEKEZO YA KAMATI KUHUSU TAARIFA ZA MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU WA HESABU ZA SERIKALI (PAC) KWA UKAGUZI WA SERIKALI KUU, MASHIRIKA YA UMMA NA KAGUZI ZA UFANISI KWA MWAKA WA FEDHA UNAOISHIA TAREHE 30 JUNI, 2023

Novemba, 2024

RANDAMA YA MAPENDEKEZO YA KAMATI

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
1.	Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) kutofikia malengo ya ukusanyaji wa mapato.	Kutokusanywa mapato stahiki ya Serikali kunapunguza uwezo wa Serikali kutimiza majukumu yake.	a) Mamlaka ya Mapato Tanzania ikamiiishe maboresho ya ujenzi na usimikaji wa mifumo ya ukusanyaji wa mapato ili kuondokana na changamoto kwenye taarifa zinazopatikana kwenye mifumo iliyokuwa inatumika hapo awali. Aidha, TRA iendelee na kukamilisha zoezi la kusafisha taarifa za kweye mifumo (Data clean up exercise) ili kuondoa changamoto ya uwepo taarifa zisizo sahihi za walipa kodi; b) TRA ikamiiishe zoezi la kutambua na kusajili idadi halisi ya walipa kodi waliopo hapa nchini ili kuwezesha kutambua kila

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
			<p>aina ya kodi na kiasi kinachotakiwa au kinaweza kukusanywa kutoka kwa walipakodi husika. Aidha, TRA ihuishe kanzi data ya walipakodi (Tax base) ili kupata uhalisia wa mwenendo wa ukusanyaji wa kodi na kupanua wigo wa kodi; na</p> <p>c) TRA ianze kuandaa hesabu zake za kila mwaka kwa kutumia mfumo (Revenue statements and financial statements) ili kuondoa uwezekano mkubwa wa kuwa na makosa ambayo huathiri taswira halisi (Fair view) ya vitabu vya hesabu.</p>
2.	<p>Deni la kiasi cha Sh. Billioni 713 ambalo TANESCO inadaiwa na</p>	<p>a) Ongezeko la malipo ya riba kubwa kwa kuchelewa kulipa deni kwa wakati hali</p>	<p>a) TANESCO iandae na kutekeleza kikamilifu mkakati na mpango wa malipo (payment schedule) ili kuhakikisha malipo ya deni</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
	Kampuni ya TPDC.	<p>inayoongeza changamoto ya madeni kwa TANESCO</p> <p>b) Kuathiri hali ya kifedha na ukwasi ya TPDC hivyo kupunguza ufanisi wa kiutendaji kazi wa TPDC</p>	<p>la TPDC yanafanyika kwa wakati, hali itakayoepusha ukuaji wa deni; na</p> <p>b) TANESCO ishirikiane kikamilifu na TPDC katika kusuluhisha ankara zinazobishaniwa, na kuhakikisha ankara zote ambazo hazijalipwa zinazohusiana na TPDC zinatatuliwa ipasavyo kwa mujibu wa makubaliano.</p>
3.	<p>Ukaguzi Maalum Kuhusu ugharimiaji, upangaji, utoaji na urejeshaji wa mikopo ya wanafunzi wa Elimu ya Juu hapa nchini inayotolewa na Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB).</p>	<p>a) Bodi kutokidhi mahitaji ya kifedha kwa wahitaji wa mikopo kwa kiasi cha Sh. Bilioni 198.9 kwa kipindi chote ambacho mawanda ya ukaguzi yalizingatia;</p> <p>b) Baadhi ya wanafunzi kupewa mikopo isivyostahili; ambapo</p>	<p>a) Baada ya kukamilika mapitio ya uendeshaji wa Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu yanayoendelea, Serikali iangalie uwezekano wa kuifanya Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu kuwa Mfuko ili kuipa uwezo wa kupata vyanzo vya ziada vya fedha ikiwemo kuweza</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
		<p>baadhi walipewa kiwango kikubwa au chini ya mahitaji waliyoomba; na</p> <p>c) Kutokusanywa kwa mikopo ya Sh. Trilioni 2.2 ambayo imekwishatolewa hadi sasa.</p>	<p>kuwekeza kwa faida na kujenga uwezo stahimilivu kukopesha wanafunzi wengi wenye uhitaji ambao mahitaji yanaongezeka mwaka hadi mwaka;</p> <p>b) Serikali na Bodi iweke utaratibu ambao utahakikisha wanafuzi wote wanaoomba mikopo ya Elimu ya Juu na waliopo vyuoni ambao hawana Namba ya Kitambulisho cha Taifa (NIDA) wapatiwe, ili kurahisisha taratibu za uombaji na wepesi wa utambuzi wakati wa urejeshaji wa mikopo;</p> <p>c) Serikali iendelee kutilia mkazo kuunganishwa kwa mifumo ya kieletroniki kwa Taasisi zote za Umma ili kurahisisha zoezi la kuwabaini wanufaika</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
			<p>wote wa Mikopo ya Elimu ya Juu na kuongeza ufanisi kwenye urejeshaji wa mikopo; na</p> <p>d) Kwa kuzingatia hali ya makusanyo ya Mikopo ya Elimu ya Juu iliyoiva kutoka kwa wanufaika, Serikali kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia inashauriwa kutoa maagizo kwa wadau wote kusaidia shughuli za urejeshaji wa mikopo ya HESLB kwa kuweka kigezo cha hali ya mkopo wa muombaji wa nyaraka/kibali cha utoaji huduma kama sharti la awali kabla ya kutoa nyaraka za kisheria.</p>
4.	Changamoto katika Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali katika utekelezaji	Inaisababishia Serikali hasara ya kulipa fedha nyingi pale inaposhitakiwa na kushindwa kesi.	<p>a) Serikali ihakikishe wigo wa Bajeti wa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (OWMS) unaongezeka ili kuboresha mazingira ya</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
	wa majukumu yake.		<p>kazi na ubora wa huduma zitolewazo na Ofisi hiyo.</p> <p>b) Serikali iwajengee uwezo Mwakili kwa kuwapatia mafunzo katika maeneo maalum ya kimkakati;</p> <p>c) Serikali iweke utaratibu ambao utawezesha Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (OWMS) kushiriki kikamilifu katika hatua za awali za uingiaji na utekelezaji wa mikataba inayoingwa na Wizara, Idara na Taasisi za Serikali ili kuikinga Serikali na hasara zinazotokana na Serikali kushtakiwa na kushindwa kwenye kesi za madai; na</p> <p>d) Serikali ihakikishe masuala ya uwekezaji yanasimamiwa ipasavyo kwa mujibu wa</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
			<p>Sheria na masharti ya Mikataba inayokuwa imeingiwa ili kuepusha madai makubwa kwenye maeneo hayo kunapotokea migogoro ya uwekezaji.</p>
5.	<p>Dosari katika utekelezaji wa Mkataba wa Makubaliano (MOU) ulioingiwa kati ya Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR) na London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM).</p>	<p>a) Kutofikiwa kwa lengo la awali la makubaliano husika; na</p> <p>b) Ukiukwaji wa utekelezaji wa makubaliano hivyo kuwepo uwezekano wa mapato ya Serikali kupotea.</p>	<p>a) Serikali ifanye mapitio ya Mkataba wa Makubaliano husika ili kuhakikisha yanazingatia Sheria mama ya NIMR na kwa kuzingatia maslahi mapana ya Taifa; na</p> <p>b) NIMR ihakikishe hesabu za kila robo mwaka na za mwaka za kituo cha MITU</p> <p>- Mwanza zinaandaliwa na kupitiwa kwa pamoja kisha ziwasilishwe kwa Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa ukaguzi.</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
6.	<p>Kukataliwa kwa baadhi ya madai yanayopelekwa na hospitali hususan Hospitali ya Benjamin Mkapa, kwenda Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF).</p>	<p>Inapunguza uwezo wa hospitali kutoa huduma kwa kukosa fedha za kununua vifaa tiba na dawa, kulipa stahiki za watumishi na kulipia huduma za msingi kama umeme na maji;</p>	<p>a) Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kwa kushirikiana na hospitali waboreshe utaratibu uliopo wa uaandaaji wa nyaraka sahihi na utaratibu mzuri wa malipo ili kuhakikisha kwamba madai ni sahihi, ikijumuisha uhakiki wa nambari za malipo, kutoa maelezo ya wazi ya huduma zitolewazo na kutunza rekodi sahihi za wagonjwa;</p> <p>b) NHIF iendelee kutoa mafunzo na elimu ya mara kwa mara kwa watumishi wa kada ya afya kuhusu Kanuni na Miongozo ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na utaratibu wa malipo ili kusaidia kupunguza makosa na kuboresha taarifa;</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
			<p>c) NHIF ianze mchakato wa mapitio (review) ili kubaini madai yaliyo sahihi na madai yasiyo sahihi. Hii inatakiwa kujumuisha mawasiliano thabiti na watoa huduma husika ili kuthibitisha uhalali wa madai hayo kabla hayajawasilishwa NHIF na kukataliwa; na;</p> <p>d) Kuanzishwe mfumo utakaoweza hospitali kupata mrejesho wa madai yaliyokataliwa na Mfuko kwa wakati ili kuweza kufanya marekebisho kwa wakati na kuyapeleka kwa muda unaoruhusiwa kisheria.</p>
7.	Mapungufu katika ufanisi wa shughuli za kiwanda	Serikali kutopata faida ya kifedha na kutofikiwa malengo	a) Madeni yote ya Kiwanda cha Madawa Keko yafanyiwe uhakiki wa kina ili

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
	<p>cha kutengeneza dawa Keko.</p>	<p>ya uanzishwaji wa kiwanda.</p>	<p>kubaini usahihi na uhalali wake;</p> <p>b) Serikali ikamilishe mchakato wa uhamishaji wa hisa na kutiwa saini kwa nyaraka muhimu mapema iwezekanavyo;</p> <p>c) Serikali kupitia kwa Msajili wa Hazina iangalie uwezekano wa kuikabidhi KPI kiwe chini ya uendeshaji wa MSD kama kampuni tanzu; na</p> <p>d) Serikali iangalie uwezekano wa kutoa mtaji kwa ajili ya kiwanda kununua mitambo mipya ya uzalishaji wa dawa kutokana na mitambo inayotumika hivi sasa kuwa ya muda mrefu na chakavu. Hatua hii itasaidia kupunguza matumizi</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
			<p>ya fedha za kigeni zinazotumika kununua dawa nje ya nchi.</p>
8.	<p>Madeni ya ankara za maji kwa Taasisi mbalimbali za Umma.</p>	<p>a) Kukosa fedha za uendeshaji kama vile matengenezo, ununuzi wa kemikali za kutibu maji, na kulipa mishahara ya wafanyakazi;</p> <p>b) Kukwamisha miradi ya maji kama vile upanuzi wa miradi ya maji, kuboresha huduma au hata kufanya ukarabati unaohitajika; na</p> <p>c) Kushuka kwa ubora wa huduma kwa wananchi, ikiwemo kupunguza</p>	<p>Kabla ya Kukamiika Mwaka wa Fedha 2023/2024, Wizara ya Fedha na Wizara ya Maji ziandae na kutekeleza mkakati wa uwajibikaji ambao utawezesha ufuatiliaji wa malipo ya Taasisi za Umma kwa Mamlaka za Maji. Mkakati huu utasaidia kupata suluhisho la kudumu litalakohakisha kuwa huduma za maji zinaendelea kutolewa bila kutatizwa na madeni ya Taasisi za Serikali.</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
		upatikanaji wa maji safi na salama kwa matumizi ya kila siku.	
9.	Changamoto katika matumizi ya mita za kupima na kudhibiti kiasi cha gesi kinachonunuliwa na TANESCO kwa ajili ya kuzalisha umeme katika baadhi ya mitambo.	Inaweza kusababisha TANESCO kulipa kiasi kikubwa cha ankara za matumizi ya gesi kuliko kiasi halisi kilichotumika.	Ndani ya kipindi cha miezi sita (6), TANESCO wakamilishe ufungaji na upimaji wa mita za kudhibiti manunuzi ya gesi katika maeneo ambapo mita zilibainika kuwa na changamoto ya kutofanyiwa vipimo kwa mujibu wa Kanuni za WMA. Hatua hii itasaidia kutambua kiasi halisi cha gesi inayonunuliwa na kutumika, hivyo malipo yataendana na ankara halisi kwa matumizi halisi.
10.	Uwepo wa tofauti katika ufungaji wa	Kutokuwepo kwa uhakika wa usimamizi bora wa mali hizo na	a) Ifikapo tarehe 30 Juni,2025, Wizara, Idara na Taasisi zote za Serikali zitekeleze

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
	<p>kumbukumbu za mali za Serikali kulingana na mali zilizopo kwenye Mfumo wa GAMIS.</p>	<p>hivyo kusababisha matumizi yasiyo na tija na upotevu wa mali za Serikali katika Taasisi husika.</p>	<p>kikamilifu Waraka wa Hazina Na.2 wa Mwaka 2021/2022 kuhusu usimamizi wa mali za Serikali, kwa kuhakikisha mali zote za Serikali zimeingizwa katika Mfumo wa Kielektroniki (GAMIS) unaoratibiwa na Wizara ya Fedha; na</p> <p>b) Kwa kuzingatia masharti ya Sheria ya Usimamizi wa Fedha za Umma, Sura 348 Mlipaji Mkuu wa Serikali achukue hatua stahiki kwa Maafisa Masuuli watakoshindwa kutekeleza hoja hii baada ya muda uliowekwa kukamilika.</p>
11.	<p>Kutokuzingatiwa ipasavyo kwa Miongozo na Viwango vya</p>	<p>Kutokuzingatiwa ipasavyo kwa Viwango vya Uhasibu Katika Sekta ya Umma (IPSAS) katika</p>	<p>Wizara ya Fedha kupitia Ofisi ya Mhasibu Mkuu wa Serikali (AcGen) iandae mkakati maalum wa kuzijengea uwezo Idara za</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
	<p>Kimataifa vya Uhasibu Katika Sekta ya Umma (IPSAS) katika uandaaji wa hesabu kwa baadhi ya Sekretarieti za Mikoa.</p>	<p>kuandaa hesabu kunafanya taarifa ya Hesabu kushindwa kutoa taswira halisi ya Taasisi na hivyo kuweza kusababisha mianya ya upotevu wa fedha za Umma.</p>	<p>Fedha katika Sekretarieti za Mikoa hapa nchini ili ziweze kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Hatua hii itasaidia kuimarisha usimamizi wa fedha za Umma.</p>
12.	<p>Ukaguzi Maalum wa Ugavi na Usambazaji wa Vifaa Tiba Kwa ajili ya huduma za mama na mtoto (EmONC).</p>	<p>Inasababisha kuchakaa kwa vifaa pamoja na Wananchi kutokupata huduma iliyo kusudiwa na hivyo kushindwa kupatikana kwa thamani ya fedha iliyotumika.</p>	<p>a) Wizara ya Afya kwa kushirikiana na TAMISEMI, kuhakikisha wanakamilisha ununuzi wa vifaa ambavyo bado havijanunuliwa na kuvipeleka katika vituo vilivyo kusudiwa ili kuweza kutoa huduma iliyo kusudiwa;</p> <p>b) Wizara ya Afya ihakikishe inafuatilia ukamilishaji wa mradi kama ulivyokuwa umepangwa ili thamani ya fedha iweze</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
			<p>kupatikana na Wananchi waweze kupata huduma kwa wakati; na</p> <p>c) Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, afanye uhakiki wa kina wa majibu ya Serikali kuhusu utekelezaji wa mradi huu katika ukaguzi unaoendelea hivi sasa. Baada ya uhakiki wa majibu ya utekelezaji wa mradi, Bunge lijulishwe ipasavyo.</p>
13.	<p>Bodi ya Utalii kutengeneza Ankara za malipo nje ya Mfumo wa malipo wa GePG, na kutokuwepo kwa Kanuni za Sheria ya TTB ya Mwaka 2002.</p>	<p>a) Dosari katika Mfumo unaweza kuathiri ukusanyaji wa mapato ya Serikali; na</p> <p>b) Ukosefu wa Kanuni unapunguza ufanisi wa TTB kutekeleza majukumu yake.</p>	<p>a) Kabla ya kukamilika mwaka wa fedha 2023/2024, Bodi ya Utalii Tanzania (TTB) kwa kushirikiana na Mamlaka ya Serikali Mtandao (E – Government) wakamilishe maboresho ya mfumo ili uweze kusomana na Mfumo wa Malipo wa Serikali (GePG); na</p>

NA.	HOJA	ATHARI YA HOJA HUSIKA	PENDEKEZO LA KAMATI
			<p>b) Mheshimiwa Waziri mwenye dhamana ya Utalii atekeleze masharti ya Sheria ya Bodi ya Utalii Tanzania, Sura,364 inayompa mamlaka ya kutengeneza Kanuni ili kusaidia utekelezaji wa Sheria ipasavyo. Kanuni hizo ni muhimu zitasaidia katika makusanyo ya fedha za umma.</p>